

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation,
verksamhet och ekonomi 2017

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2017

Svenska kyrkan
POSTADRESS: 751 70 Uppsala
BESÖKSADRESS: Sysslomansgatan 4
TELEFON: 018-16 95 00
FAX: 018-16 96 40
REDAKTÖR: Andreas Sandberg
WEBB: www.svenskakyrkan.se

ARTIKELNR: SKI7168
GRAFISK FORM: Ineko AB
TRYCK: Åtta.45
ISSN: 2000-1088

BESTÄLL FLERA EXEMPLAR PÅ: <http://webbshop.svenskakyrkan.se>
OBS: Anställda inom Svenska kyrkan:
<http://internwww.svenskakyrkan.se/verksamhetsstöd> (välj Webbshop)
KUNDTJÄNST WEBBSHOPEN: tel 0380-55 64 00

FOTO: Magnus Aronson/IKON

Miljömärkt trycksak, 3041 0001

Vinnare av:

Svenska Publishing-Priset 2012

Innehåll

Förord.....	5
KAPITEL 1	
I mötet med vår tids stora hjältar	7
KAPITEL 2	
Ut- och inträden – en ökad rörlighet i medlemskapet.....	17
KAPITEL 3	
Församlingsråden – från idé till praktik	37
KAPITEL 4	
Civilstånd och medlemskap i Svenska kyrkan	53
KAPITEL 5	
Svenska kyrkans familjerådgivning.....	65
KAPITEL 6	
Utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi 2016.....	75

Förord

Förändringar i vår omvärld medför ständigt nya utmaningar för Svenska kyrkan och oss som på olika sätt verkar inom dess organisation. Det kan gälla såväl den ekonomiska utvecklingen som demografiska förändringar. Syftet med *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2017* är att presentera ett antal kortare artiklar som kan vara ett stöd vid beslut och bidra till vidare reflektion bland kyrkans frivilliga, förtroendevalda och anställda.

Årets utgåva av *Nyckeln till Svenska kyrkan* spänner liksom tidigare över flera olika områden baserade på analys och beskrivningar av faktaunderlag som är relevanta för Svenska kyrkans arbete. Varje utgåva av *Nyckeln* innehåller i regel också ett kapitel författat av en skribent som är verksam utanför Svenska kyrkans organisation. I det inledande kapitlet reflekterar dokumentärfilmaren och journalisten Marika Griehsel över sitt arbete med en film om flyktinglägret Kakuma i norra Kenya där Svenska kyrkan bidrar med humanitära insatser i form av utbildning i lokalbaserat psykosocialt stöd.

Ett viktigt syfte med *Nyckeln till Svenska kyrkan* är också att stimulera kyrkligt aktiva att söka kunskap och göra egna analyser utifrån förhållanden på församlingsnivå. På Svenska kyrkans intranät har vi därför lanserat nya statistiksidor med en översikt av statistik, undersökningar och andra rapporter som du kan behöva i ditt arbete: <http://statistik.svenskakyrkan.se/statistiksidor>.

Helén Ottosson Lovén

Generalsekreterare

Kapitel 1

I mötet med vår tids stora hjältar

Dokumentärfilmsinspelning i ett flyktingläger

Marika Griehsel

”Jag grät i ett helt år efter att jag kom hit från Somalia. Men den psykosociala-kursen gav mig kraft att bearbeta mina upplevelser, se livets cykler och nu kan jag hjälpa andra.”

Deeqa, 19 år från Somalia, ur dokumentären *Om jag kommer härifrån*.

”Det viktigaste för människor i katastrofsituationer är att få mat, rent vatten, sanitet och tak över huvudet. Men för att återhämta sig behövs också hopp, värdighet och möjlighet att påverka sin situation. Svenska kyrkan är specialiserad i psykosocialt stöd till katastrofdrabbade.”¹

Så skriver Svenska kyrkans internationella arbete på sin hemsida.

Idag är över 65 miljoner människor på flykt i världen.² Kan vi, i denna enorma globala utmaning förstå vad det innebär för individen att vara på flykt? Se människan bakom en siffra, en människa som kanske kämpar för sitt liv? Jag har inget färdigt svar men kanske kan bild, ljud och genuina möten ta oss en bit på vägen?

Redan vintern 2013, innan omfattningen av flyktingsituationen är allmänt känd, blir jag, Simon Stanford och Lollo Jarnebrink inbjudna av Svenska kyrkans internationella arbete, humanitära avdelningen, att lägga in ett förslag och offert på en dokumentärfilm. Den ska beskriva det psykosociala arbetssättet i ett flyktingläger. Vad är då psykosocialt synsätt kan man undra?

¹ <https://www.svenskakyrkan.se/internationelltarbete/insatser-vid-katastrofer>

² <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5943e8a34/global-trends-forced-displacement-2016>

Så här lyder beskrivningen enligt Svenska kyrkans hemsida:

Ett psykosocialt synsätt bygger på människors egen kraft att gemensamt stötta varandra och återhämta sig vid kriser och katastrofer. Det bygger också på respekt för medmänniskan och kulturen som man verkar i. När det fungerar som bäst får det människor att se sig själva som aktiva överlevare med handlingsutrymme.

I mars 2013 lägger vi fram ett förslag där vi föreslår att vi vill producera en så kallad betraktande dokumentärfilm. Följa livet och arbetet i ett läger som ”flugor på väggen”. Inte lägga till rätta och göra informationsfilm. Inte sitta hemma på kammaren och skriva manus för att sedan åka ut i verkligheten och hitta bilder och intervjuer som bekräftar en förutbestämd idé.

I maj 2013 tilldelas vi till vår glädje det spännande uppdraget som i korthet kom att formuleras så här:

över tid, i två till tre år, skildra vardagslivet hos några individer och grupper i Kakuma flyktingläger i nordvästra Kenya och på så vis förklara vad det psykosociala synsättet och stödet innebär, hur det ges och dess effekter i några personers liv.

Strax därefter reser vi till Kakuma för att söka medverkande och inleda inspelningsarbetet. Med på resan är Else Berglund, Svenska kyrkans psykosociala expert och ansvarig för utbildning av lokalanställda i flera flyktingläger i östra Afrika. Hon är under hela arbetet länken mellan oss och Svenska kyrkans internationella arbete.

– Vid krig och konflikt eller vid en naturkatastrof så slås de normala sociala strukturerna och skyddsnäten sönder och de som man normalt skulle söka skydd hos eller få stöd ifrån finns inte tillhands, det betyder att främst kvinnor och barn är mer utsatta, berättar Else Berglund.

Det blir totalt fem resor under två och ett halvt år men resan i juni 2013 är inte vårt första besök i Kakuma.

Redan 1992, samma år som lägret etableras, rapporterar jag och min partner Simon Stanford för SVT:s nyhetsprogram Rapport, om hur svensken Stefan Sävenstedt på uppdrag av Lutherska Världsförbundet, LVF, och med stöd från Svenska kyrkan leder arbetet att på rekordtid bygga ett läger för de tiotusentals pojkar och unga män som flyr undan kriget i södra Sudan.³

3 <https://www.rescue.org/article/lost-boys-sudan>

De unga flyktingarna som vägrar att bli tvångsrekryterade in i rebellarmén SPLA får mat, tak över huvudet och inte minst, efter en tid, möjlighet till viktig skolgång.

LVE, FN:s flyktingorgan UNHCR och kenyanska myndigheter har många gånger hoppats att lägret ska kunna stängas men idag finns mer än 171 000 personer i Kakuma och antalet människor som söker skydd fortsätter att öka.

Av dagens 171 000 flyktingar är över 100 000 barn och ungdomar och många av dem är ensamkommande.

Flyktingarna kommer från fler än tio länder, bland dem Sydsudan, Somalia, Kongo-Kinshasa, Centralafrikanska republiken, Rwanda, Burundi, Etiopien och Eritrea.

Vid ankomst till lägret registreras varje person, får vatten, matranson, sjukvård och härbärge som de bygger själv. Barn och ungdomar får rätt till skolgång, men ingen får lämna lägret och bosätta sig någon annanstans i Kenya utan specialtillstånd från kenyanska myndigheter.

Det betyder att människor är fast i lägret, antingen tills de kan återvända hem eller får kvotflyktingstatus och möjlighet att komma till ett nytt hemland. Cirka 500 personer per år blir kvotflyktingar.

När vi anländer till Kakuma känner vi igen allt men lägret är bra mycket större än när vi var där senast 1999.

De små husen, köerna till ransonutdelning, hettan och dammet. Allt är bekant.

När det fungerar som bäst i Kakuma kan lägret beskrivas som en stor stad. Det finns marknader, hälsokliniker, skolor, små affärer, barer och matställen. Lägret är uppdelat i fyra zoner med kvarter och gator. Husen som byggs av lera står i långa rader. Nyanlända bor först i tält medan de bygger sitt lerhus. Varje område har sin egen vattenstation.

Många dagar är det 40 grader varmt. Torr hetta, nästan som i öknen. Ibland öser regnet ned och då förstörs många människors hus.

Här ska människor samsas och leva på obestämd tid. Olika språk och kulturer men förenade i utmaningen att vara flykting – och det förenar mer än vad det skiljer.

När det fungerar som sämst kan osämja mellan olika gäng av unga män leda till oro och allvarliga bråk. Det kan vara ett resultat av

konflikter i hemlandet, men ofta handlar det om att ungdomarna efter att de slutat grundskolan är sysslösa.

LVF, som är vår värd, hjälper till med logi, transport och säkerhet och har även skaffat det viktiga filmtillståndet från kenyanska myndigheter. Med hjälp av LVF:s lokalanställda möter vi snabbt de personer som sedan kommer att bli filmens huvudpersoner.

Klementine och hennes fem barn som just anlänt till mottagningscentret efter en sex veckor lång dramatisk flykt från östra Kongo-Kinshasa.

– Jag är en marknadskvinna. Det var så jag försörjde mig hemma i Kongo. Min man och min syster har dödats. Jag vill aldrig mer återvända hem.

Jackson, tonårspojken, hans unga morbror Amos och Jacksons fem yngre syskon som mist sin mamma och syster på grund av malaria. När vi möter Jackson vill han helst bara springa iväg från allt ansvar som plötsligt lagts på hans axlar. Han vet inte hur matransonen ska räcka till alla, det visste hans mamma. Hur han ska kunna köpa skor och kläder till sina syskon?

Riktat stöd via LVF:s anställda psykolog i Kakuma innebär att familjen långsamt kan ta sig ur sorgen och hålla ihop.

– Ibland undrar jag varför jag kom till livet, hur ska det bli, frågar Jackson vid ett av våra samtal.

19-åriga Deeqa och hennes skottskadade och förlamade mamma från Somalia.

– Jag grät i ett helt år när vi kom. Vi bodde i ett tält, jag visste inte hur man bygger ett hus av lera. En dag fick jag kontakt med LVF:s team som ger psykosocialt stöd. Det blev vändpunkten. Jag kunde se en väg framåt. Nu hjälper jag andra flyktingar.

Vi filmar även tre andra familjer och grupper.

En ung änka som blivit fostermamma till några grannbarn vars mamma avlidit. När fostermamman senare gifter om sig vill inte hennes man att hon deltar i filmarbetet, så efter ett och ett halvt år kan vi inte fortsätta att följa henne och familjen.

En grupp ungdomar som flytt från Nubabergen på gränsen mellan Sudan och Sydsudan.

De är alla föräldralösa och har kommit till Kakuma för skydd och för att de vill gå i skolan.

– Jag vill bli läkare eller lärare, säger Koko, en av ungdomarna.

Esther, en kvinna från östra Kongo-Kinshasa som förlorat flera av sina barn och själv utsatts för våldtäkt.

– Nu när livet är tryggare så kommer tankarna om vad som hänt mina barn. Lever de, var finns de, är de döda? Bara Gud vet.

Under 2016 gör vi även en kortare dokumentärfilm om Esther och hur hon med hjälp av det stöd hon själv fått hjälper andra kvinnor som utsatts för våld och tar steget och blir en av ledarna i lägret.

– Allt jag har lärt mig på kurserna tar jag med mig ut i samhället för att hjälpa andra. Det jag har lärt mig kommer jag ihåg och jag ska alltid göra min röst hörd.

Det psykosociala stödet innefattar en rad olika moment men grundsynen är att flyktingar har fundamentala rättigheter och de ska inte ses som mottagare av välgörenhet eller allmosor.

Människor vill och kan styra sina liv, även i ett flyktingläger.

Extra stöd ges till de mest utsatta, ensamma barn, människor med funktionsutmaningar och kvinnor som utsatts för genderbaserat våld. Våldtäkt används som vapen i krig och konflikter, de sliter sönder samhällens grundstrukturer och lämnar ofta dem som utsatts med djupa skam- och skuld känslor som ytterligare förvärrar deras situation. Det är också vanligt att våldtäktsöverlevande förskjuts från sina familjer.

Det är en stor skillnad på att bli sedd och behandlad som offer och att bli bemött som en kapabel människa som kan behöva ett visst stöd under en tid för att sedan kunna gå vidare.

Människor bär på en inneboende motståndskraft som hjälper till att hantera även svåra motgångar. Psykosocialt stöd handlar om att ge trygghet och stöd så att människor själva kan hantera sin situation. Få igång arbetsgrupper och självhjälps-projekt.

När flyktingar pratar med varandra kommer de själva på förslag till sådant som kan underlätta deras liv. Även deras olika yrken, kunskaper och erfarenheter kommer till användning. När människor tar sig an arbetsuppgifter skapar det trygghet och mening i en förvirrad och orolig situation. Det ger en känsla av kontroll.

Det kan handla om att odla egna grönsaker för husbehov och för att sälja på marknaden. Spela fotboll, teater eller skapa musik.

Att de drabbade själva får påverka och delta i katastrofarbetet har visat sig vara det bästa sättet för dem att bearbeta svåra händelser.

– Det blir som en lång kedja av påverkan. Flyktingarna formulerar sina behov som de sedan tar till sina valda ledare som sedan tar det till LVF:s personal. Och de i sin tur tar det till Svenska kyrkans internationella arbete, säger Else Berglund.

Det är också viktigt för den som arbetar med utsatta människor att bära med sig att det är möjligt, att med ganska små medel kunna vara till hjälp. Att hjälparen inte behöver och inte bör bära den andres börda.

Under långa perioder kan antalet asylsökande vara över hundra om dagen. Under 2016 och första halvan av 2017 har tiotusentals flyktingar anlänt från inbördeskriget i Sydsudan.⁴ Samtidigt har internationella samfundet inte bidragit med finansiering i den utsträckning som omfattningen av flyktingsituationen i världen kräver.

Det sätter extra press på personal som ska hjälpa människor i akut behov av vatten, mat, sjukvård och ett värdigt liv.

I en nyligen utförd utvärdering av Svenska kyrkans flyktingprogram i östra Afrika pekar utredarna, Cathy Huser och Christine Kamau, i sin sammanfattning på följande.

Trots att det i närmare 50 år har funnits internationellt vedertagna policyer för humanitärt bistånd och flyktingmottagande, är det tyvärr inte alltid dessa omsätts i praktiken.

I sitt flyktingprogram jobbar Svenska kyrkan aktivt med att få ett mer ömsesidigt engagemang i arbetet med flyktingar genom att tillämpa komplexa begrepp som respekt, värdighet, deltagande och transparent ansvarstagande. Det ”innovativa” i detta program är att man envist fokuserar på att tillsammans med sina partners översätta och omsätta dessa idéer i det praktiska arbetet. Det har fått medarbetarna att djupare reflektera över hur de kan stödja utsatta människor på bästa sätt. Istället för att bara fråga sig *vad* som behöver göras, fokuserar man på *hur* stödet ges.

Så kärnfrågan är inte vad som görs, utan hur.

4 www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5943e8a34/global-trends-forced-displacement-2016

LVF-anställda i Kakuma som deltagit i Svenska kyrkans utbildning inom psykosocialt förhållningssätt menar att deras syn på flyktingar har förändrats och blivit mer respektfull.

– Förut tyckte jag att alla flyktingarna var lika, att de har samma problem och behövde samma hjälp. Men efter utbildningen i det psykosociala förhållningssättet ser jag att de har olika behov och bekymmer och att det finns krafter i samhället och hos individen att lösa svårigheter, säger Eunice Jerop, handläggare för ansvar och kvalitet.

– Nu ser jag att de kommer igen, att det finns hopp hos människor att fortsätta.

Under tiden som korrespondent för Sveriges Television⁵ var min främsta arbetsuppgift att skildra händelser på den afrikanska kontinenten söder om Sahara. Jag och min partner, fotografen Simon Stanford, har upplevt mycket, både hemskt och fantastiskt.

Några få exempel kan ge en idé; frigivningen av Nelson Mandela och det första demokratiska valet i Sydafrika, folkmordet i Rwanda, konflikt i Burundi, Zaire och Somalia, inbördeskrig i Angola, Sierra Leone, Liberia och Sudan.

En av de viktigaste frågorna som vi burit med oss i vår rapportering är hur vi möter och bemöter människor med respekt och värdighet.

Vi önskar också ge en så nyanserad och komplex bild som möjligt av det som vi ska rapportera om. Verkligheten är sällan svart-vit.

Det finns en rad frågor som vi anser måste ställas då vi som filmare ”stiger in i” andra människors liv; förväntar sig de medverkande något, i så fall vad? Vad innebär det att vi är närvarande med kamera både inom en familj men också i förhållande till utomstående, till exempel grannar?

Under filmarbetet i Kakuma bär vi ständigt med oss dessa frågor och det är av största betydelse att de medverkade får godkänna inspelat material och de färdiga filmerna.

I början av 2016 blir den första versionen av *Om du kommer härifrån* klar och under hösten 2017 visas en något nedkortad teveversion på Kunskapskanalen.

5 1990–2001 Afrikakorrespondent, SVT med bas i Johannesburg, Sydafrika.

Både *Om du kommer härifrån* och kortdokumentären *Kampen för ett värdigt liv, Esthers berättelse* återfinns på Svenska kyrkans hemsida och kan laddas ned från nätet.⁶

Vi i produktionsteamet är stolta över de här två filmerna och vi hoppas att de kommer till användning i en rad olika sammanhang. Det finns även ett studiematerial kopplat till *Om du kommer härifrån*, utarbetat av studieförbundet Sensus.

I samarbetet med Svenska kyrkans internationella arbete, alla medverkande och lokal LVF-personal har vi skapat ett unikt bild- och intervjumaterial.

Ett tidsdokument som visar hur Svenska kyrkans psykosociala experter ligger i framkant i att förmedla och driva på för ett värdigt och respektfullt bemötande i ett katastrofområde och i flyktingläger.

Förhoppningen är också att filmerna kan vara till nytta som en del i Svenska kyrkans arbete i Sverige då det gäller flyktingmottagande.⁷ Vi får med respekt ta del av några människors kamp att skapa en någorlunda ”vardag” i en, för dem, helt främmande miljö.

Vi ser med vilken kraft och överlevnadsförmåga barn och vuxna tacklar enorma utmaningar, djup förlust, sorg och hur svåra motgångar kan övervinnas.⁸

Men filmerna är också, indirekt, en påminnelse om svek och likgiltighet från världens så kallade ledare som inte låter människors kraft slå rot för att bygga hållbara samhällen. I en rad länder krymper möjligheten för det civila samhället och press att agera och rapportera. Demokratiutvecklingen har på vissa håll stannat upp och presidenter biter sig fast vid makten.

Så ser situationen exempelvis ut i Kongo-Kinshasa, i Uganda, i Etiopien, i Eritrea, i Burundi och i Zimbabwe.

Dessa länders ledare tillhör en liten elit som drivs av girighet och livsfarliga maktspel och en konsekvens av deras handlingar där människors fundamentala rättigheter inte respekteras, är växande flyktingströmmar.

Nu planerar vi att fortsätta att dokumentera livet i Kakuma. Vi vill försöka resa dit minst vartannat år. Vi vill veta hur det kommer att

6 *Om du kommer härifrån* <https://vimeo.com/148939132>

7 http://www.redcross.se/globalassets/dokument/psykosocialt-stod/utskrift_flyer_swe_till-dig-som-engagerar-dig-foer-maenniskor-pae-flykt_160211.pdf

8 <https://www.svenskakyrkan.se/internationalt/arbete/hoppmittkatastrofen>

gå för Jackson, Deeqa och Klementine, Esther och ungdomarna från Nubabergen.

Vad gör de om tio eller femton år? Hur tänker de? Hur ser mottagandet ut? Finns Kakuma fortfarande kvar?

Självklart hoppas vi att huvudpersonerna får återvända till sina hem eller får kvotflyktingstatus och komma till ett nytt hemland. Då vill vi vara med och skildra även detta. Men chansen att bli kvotflykting är minimal. Under 2015 fick endast 500 personer lämna Kakuma med kvotflyktingstatus.

Vi håller kontakt med filmernas huvudpersoner och ungdomarna från Sydsudan via Facebook, e-post och textmeddelanden. Via smartphones kan de också själva dokumentera delar av sina liv som senare kan ingå som material i nya dokumentärer.

Deeqa berättar att hon och hennes man ofta tittar på den färdiga filmen och talar om hur mycket som har hänt i deras liv. Att de har kommit vidare även om de fortfarande sitter fast i Kakuma. Att det har varit en spännande process att dela med sig, att bli ”sedd” och veta att många, på andra platser på jorden, tar del av deras utmaningar och glädje. Att bli sedd och hörd kan vara en annan viktig del av att bearbeta svåra upplevelser.

Omständigheterna som dessa människor tvingas in i på grund av krig och konflikt kan vara svåra att förstå och ta till sig men för mig är de några av vår tids stora hjältar.

Var och en av dem är en hjälte. Precis som Abdi, en ung kille från Somalia som ställer sig upp efter en visning av *Om du kommer härifrån* på Folkets Hus i Bräcke och med norrländsk ton i rösten talar till en fullpackad sal.

– Jag känner igen allt i filmen, precis så här var det för mig, så här är det i ett flyktingläger. Sorg, rädsla, funderingar över meningen med livet, glädje. Det är bara hettan och dofterna som fattas.

Applåderna vill inte ta slut och där och då är det Abdi som är huvudperson och hjälte i ett litet samhälle i Sverige som öppnat sin dörr för världen.

Kanske kan dokumentärfilm tillsammans med direkta möten skapa en djupare förståelse och önskan om att se bortom begreppen flykting, ensamkommande och migrant? Se människan.

KÄLLOR

www.kenyadjibouti.lutheranworld.org

Kapitel 2

Ut- och inträden – en ökad rörlighet i medlemskapet

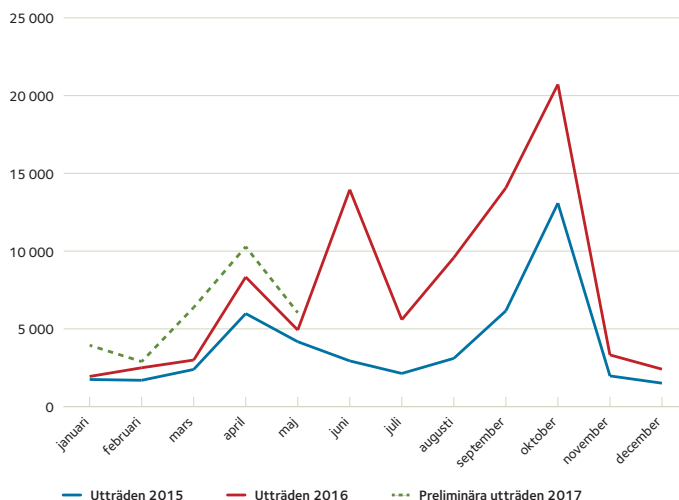
Pernilla Jonsson

Under 2016 trädde fler än någonsin ut ur Svenska kyrkan. Detta var dels resultatet av att medlemmar blivit besvikna eller arga på företrädare för kyrkan i samband med mediegranskningar och mediedebatter. Dels följer det ökade antalet utträden ett mer övergripande mönster som för närvarande även präglar utvecklingen bland systerkyrkor och andra organisationer i Norden. Ett livslångt medlemskap är inte längre självklart. Detta kapitel behandlar mönster i ut- och inträden.

De senaste årens trend med färre aktiva utträden har vänt. Totalt valde över 90 000 att aktivt lämna Svenska kyrkan 2016, vilket var nästan dubbelt så många som föregående år. Det motsvarar 1,5 procent av medlemmarna, vilket är fler än under ett kyrkovalsår som annars brukar vara de år då utträdena är särskilt höga. Under 2016 uppmärksammades Svenska kyrkan bland annat i samband med granskningar av resor och representation i församlingar och utlandskyrkans ledning, ”mitt-kors-debatten” samt konflikter kring den nya kyrkohandboken. Diagram 1 visar att från juni till och med oktober var utträdena betydligt högre än föregående år. Utifrån mönstren i utträdena är det dock svårt att belägga ett samband mellan negativ uppmärksamhet i medierna, utom när det gäller granskning av resor och representation i början av juni 2016. I samband med granskningen kom under några få veckor många ansökningar om att lämna Svenska kyrkan, då normalt få träder ut. De som trädde ut var till högre grad äldre medlemmar med en lång relation till kyrkan. Denna artikel syftar till att ge en bild av ut- och inträdena under 2016 utifrån ålder, kön och region, men

också orsaker till utträde mer generellt utifrån svaren på en enkät riktad till allmänheten.

DIAGRAM 1. JÄMFÖRELSE AV UTRÄDEN PER MÅNAD 2015, 2016 OCH 2017

Källa: Svenska kyrkans statistik och kyrkobokföringen, utträden.

STÖRRE RÖRLIGHET I MEDLEMSKAP I DE NORDISKA SYSTERKYRKORNA

Minskande medlemskap har drabbat även andra organisationer och framför allt folkrörelserna har tappat mark. Även om engagemanget fortsatt är stort är inte ett livslångt medlemskap en självklarhet. Politiska partier har tappat hälften av sina medlemmar, men även fackföreningar samt miljö- och friluftorganisationer har haft vikande medlemstal de senaste decennierna. Istället är det vanligare att gå in i och ut ur organisationer i olika faser av livet, att engagera sig utan att vara medlem eller i lösare nätverk.¹ Svenska kyrkan är Sveriges största medlemsorganisation och har ännu inte påverkats fullt lika mycket som många andra organisationer. Medlemstalen har minskat med knappt 20 procent på 20 år, vilket är i ungefär samma omfattning som för de traditionella frikyrkorna.² Att vara ett kristet trossamfund är emellertid något annat än att vara en intresseförening eller folkrörelse. Tron och

¹ Se exempelvis Boije & Ottervik 2014, Harding 2012, s. 48–53, och von Essen et al 2015.

² SST, statistik 2005–2015, <http://www.sst.a.se/statistik.4.7501238311cc6f12fa580005236.html>, 2015-05-31.

den religiösa traditionen är basen i gemenskapen. Trenden i många industrialiserade länder är dock att färre uppger att de har en tro, praktiserar den och tillhör ett trossamfund. Takten, och i vilken mån tro och medlemskap går hand i hand, varierar dock mellan länder. Den engelska kyrkan (Church of England) har tappat en tredjedel av sina medlemmar på ett drygt decennium. De nordiska länderna har hittills skilt ut sig genom att ha många medlemmar men få kyrkobesökare – ”belonging without believing” – men kanske håller detta på att förändras.³

Av Diagram 2 framgår att statskyrkorna, eller de före detta statskyrkorna, i Norge, Danmark och Finland har upplevt stora medlemstapp det senaste året, eller åren. Svenska kyrkan och den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland har fler utträden totalt, och relativt antalet medlemmar. I Sverige har förutom ett stort antal utträden en svagt fallande trend i utträden setts det senaste decenniet, men denna utveckling bröts med rekordstora utträden 2016. Detta år innebar en kraftig ökning i utträden också i Norge och Danmark. I Norge valde drygt 48 000 att lämna den Norska kyrkan under 2016, vilket motsvarar 1,1 procent av medlemmarna. Många trädde ut i samband med införandet av möjlighet till in- och utträden med bankID på hemsidan. Den danska folkskyrkan förlorade nästan 25 000 medlemmar under 2016, vilket var nästan dubbelt så många som det föregående året och 0,6 procent av medlemmarna. Särskilt stora utträden skedde under andra kvartalet.⁴ Detta sammanföll med en reklamkampanj från organisationen Ateistisk Selskab, som även erbjöd hjälp med utträden från kyrkan via sin hemsida.⁵ I Finland trädde 1,3 procent av medlemmarna ut, vilket innebar en minskning jämfört med tidigare år.⁶ Den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland upplevde mycket stora utträden 2010 och 2014: Cirka 80 000, eller nästan 2 procent av medlemmarna respektive år. Orsaken till den kraftiga ökningen av utträden dessa år var i bägge fallen i stor utsträckning en effekt av ställningstaganden till samkönade par, men reaktionen kom från olika håll vid de två tillfällena. År 2010 lämnade bara under några veckor tiotusentals kyrkan efter att en kyrklig representant uttalat

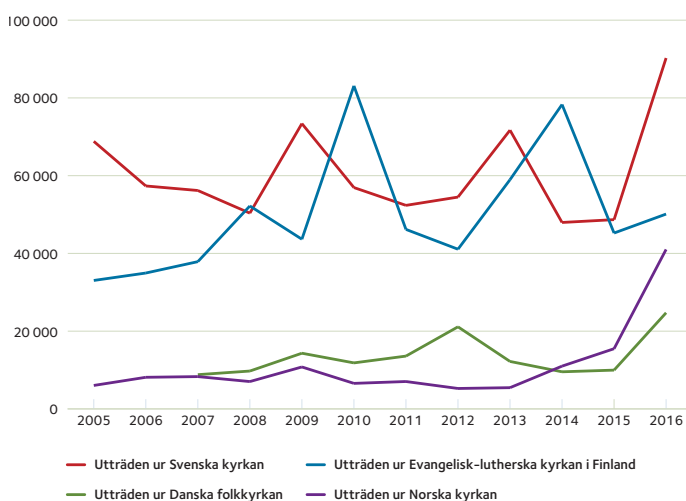
3 Se exempelvis Voas & Cockett 2005 och Niemelä 2015. Om nedgången i Engelska kyrkan se t.ex. NatCen ”British Social Attitudes: Church of England decline has accelerated in past decade”, <http://www.natcen.ac.uk/news-media/press-releases/2015/may/british-social-attitudes-church-of-england-decline-has-accelerated-in-past-decade/> 2015-05-31.

4 DST, ”Nästen 25.000 meldte sig ud af folkekirken i 2016”, [5 Danska T2, <http://nyheder.tv2.dk/samfund/2016-05-11-busreklamer-har-skabt-affolkning-i-folkekirken-100-faerre-hver-dag> 2016-05-11.](http://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=22780, 2017-06-08.</p>
</div>
<div data-bbox=)

6 <http://www.km.dk/folkekirken/kirkestatistik/>, https://www.ssb.no/kirke_koetra, <http://evl.fi/fakta-om-kyrkan/statistik>.

sig negativt om homosexuella i en TV-sändning.⁷ Nästan lika många lämnade den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2014, men denna gång uppges orsaken vara kritik från mer konservativa medlemmar mot ärkebiskopens uttalade stöd till att godkänna samkönade äktenskap. Andelen av utträdena som själva ser sig som religiöst konservativa ökade från 8 procent till 14 procent.⁸ Den största gruppen är dock unga vuxna, som framförallt motiverar sitt utträde med att de inte tror eller att de inte finner det meningsfullt att tillhöra kyrkan.⁹

DIAGRAM 2. AKTIVA UTRÄDEN UR DE NORDISKA STATS- OCH FÖRE DETTA STATSKYRKORNA 2005–2016

Källa: Svenska kyrkans statistik, Norska kyrkan (https://www.ssb.no/kirke_kostra, Danska folkkyrkan) Danska folkkyrkan (<http://www.km.dk/folkekirken/kirkestatis-tik/>) och Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (<http://evl.fi/fakta-om-kyrkan/statistik>).

REGIONALA SKILLNADER INOM SVERIGE

Inom Sverige har de geografiska mönstren i utträden varit relativt stabila över tid. De senaste decennierna har andelen utträden varit något högre i storstadsregionerna, på Gotland och i vissa områden utmed Norrlandskusten. Utträden har länge varit särskilt vanliga i områden där andelen som inte är medlemmar redan är låg.¹⁰ Det senaste decenniet har dock mönstret blivit mer splittrat. Höga

⁷ Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, "Antalet utträden ur kyrkan nästan fördubblades 2010", <http://pastoriz.evl.fi:8080/EVLUutiset.nsf/Documents/97DB4C1B6121774FC225780D0041F26A?OpenDocument&lang=SV>, 2017-06-30.

⁸ Sohlberg & Ketola 2017, s. 33–34.

⁹ Niemelä 2015, s. 176 och 180.

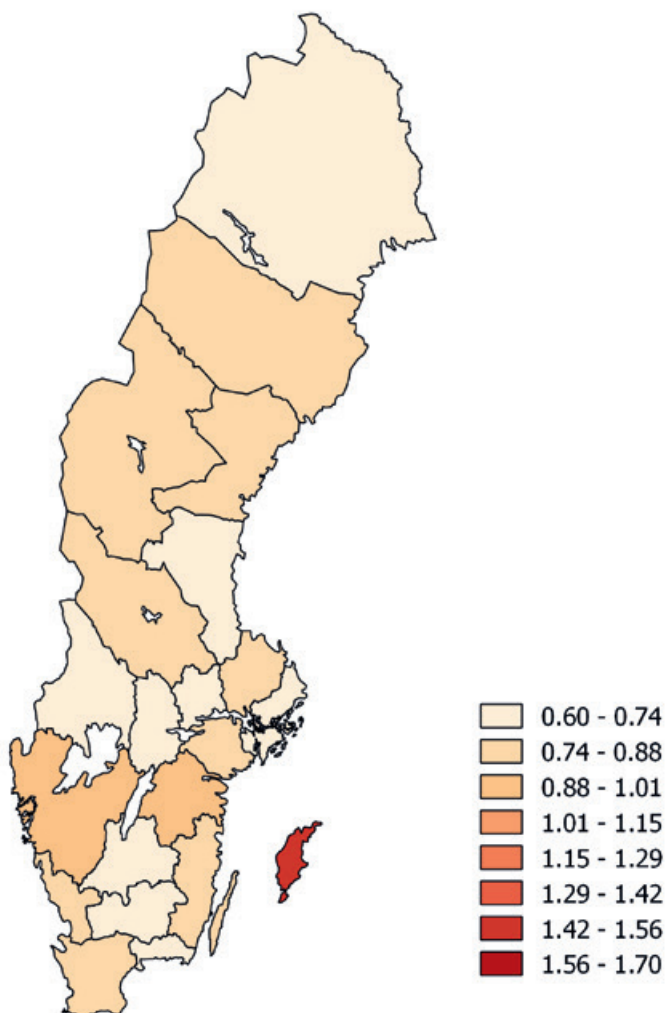
¹⁰ Gustafsson 1993:9, s. 60.

utträdestal i förhållande till antalet medlemmar har tillkommit lokalt där utträdestalen tidigare har varit låga.¹¹ På sikt kan detta innebära att fler regioner följer efter utvecklingen i storstadsregionerna med en högre andel aktiva utträden.

Den kraftiga ökningen 2016 var ett resultat av att människor runt om i hela Sverige fattade beslutet att lämna Svenska kyrkan. Av diagram 3 och 4 framgår att utträdena ökade i alla län. I några län ses en särskilt stor ökning, vilken i vissa fall, men inte alltid, sammanfaller med att dessa omfattar församlingar vars resor och representation granskats i medierna. Andelen utträden 2016 i förhållande till medlemstalen var särskilt höga på Gotland, i Kalmar, Västmanland, Västra Götaland och Östergötlands län. I Stockholms och Södermanlands län var det inte en större andel än tidigare år, och i de senare kombinerades detta med att fler än vanligt valde att träda in.

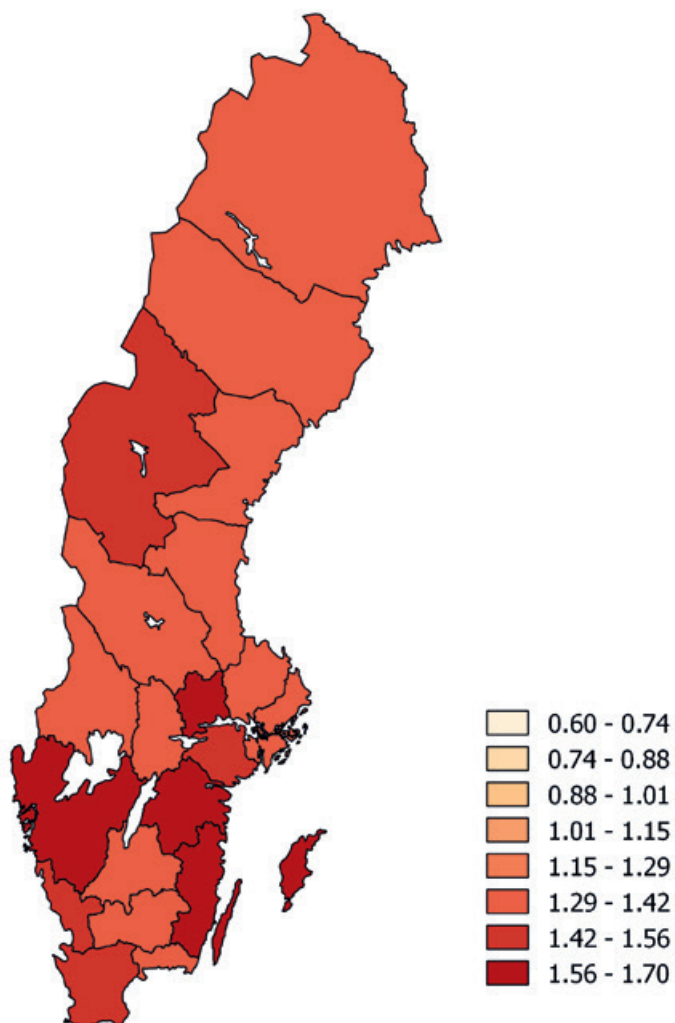
11 Jonsson 2016.

DIAGRAM 3. ANDEL AV MEDLEMMAR SOM TRÄTT UT UR SVENSKA KYRKAN FÖRDELAT PER LÄN 2015, I PROCENT

Källa: Svenska kyrkans statistik, utträden.

DIAGRAM 4. ANDEL AV MEDLEMMAR SOM TRÄTT UT UR SVENSKA KYRKAN FÖRDELAT PER LÄN 2016, I PROCENT

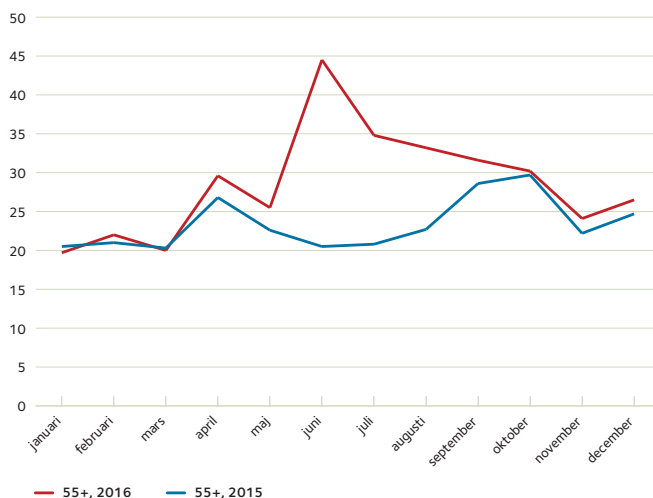

Källa: Svenska kyrkans statistik, utträden.

FLER ÄLDRE LÄMNADE SVENSKA KYRKAN – MEN FORTFARANDE VANLIGAST ATT UNGA BEGÄR UTTRÄDE

Medlemmar i alla åldrar valde 2016 att lämna Svenska kyrkan, men särskilt kraftig var ökningen bland äldre. Diagram 5 visar att den senare gruppens utträden var koncentrerade till sommarmånaderna, då utträdena vanligtvis är få. Den kraftiga ökningen av utträden i juni 2016 sammanföll med mediegranskningen av församlingars och Svenska kyrkan i utlandets resor och representation. Under denna månad var 44 procent av dem som lämnade Svenska kyrkan 55 år eller äldre, mot i genomsnitt 25 procent de föregående månaderna. Medelåldern bland utträdarna var något högre än vanligt även under de följande månaderna fram till oktober, men inte lika hög som under juni. Av den enkätundersökning som genomfördes under de första veckorna i juli framgår det också att det var denna grupp som tog del av granskningarna i medierna, hela 85 procent av de äldre jämfört med mindre av hälften av alla medlemmar som svarade på enkäten.¹² Detta tyder på att utträdena under sommarmånaderna kan förklaras av en besvikelse och ett brustet förtroende för Svenska kyrkan i och med den negativa publiciteten.

DIAGRAM 5. ANDEL AV UTTRÄDARE SOM ÄR 55 ÅR ELLER ÄLDRE FÖRDELAT PER MÅNAD 2015 OCH 2016, I PROCENT

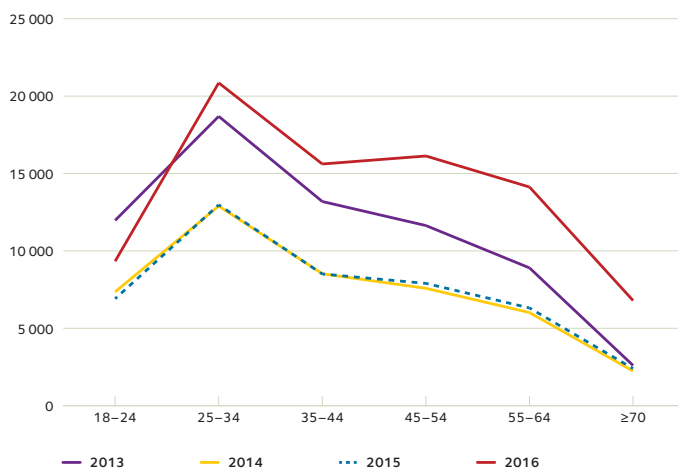

Källa: Svenska kyrkan, kyrkobokföringen.

¹² Svenska kyrkan varumärkesgranskning, enkätundersökning genomförd 1–7 juli 2016 (Nordstatsguldpanel, n=1025).

Av diagram 6 framgår dock att under året som helhet var utträden, liksom i Finland, vanligast bland unga vuxna i åldrarna 25–35 år i förhållande till övriga åldersgrupper. Under kyrkovalsår ökar utträden i alla åldersgrupper utom de äldsta. Ökningen är dock absolut störst bland unga vuxna. Den stora generation som föddes under åren omkring 1990 är idag den största ålderskullen och fortfarande i hög grad medlemmar. De befinner sig nu i en period i livet då tillhörigheten i Svenska kyrkan ofta omprövas, och har därmed en relativt sett stor benägenhet att lämna kyrkan. De som inte har konfirmerats är överrepresenterade bland utträdarna men valet att delta i konfirmationsundervisning några år tidigare innebär inte att det är självklart att stanna kvar i kyrkan.¹³

DIAGRAM 6. UTTRÄDEN I OLIKA ÅLDERSGRUPPER 2013–2016

Källa: Svenska kyrkan, kyrkobokföringen.

En skillnad mot tidigare år är att lika många kvinnor som män trädde ut 2016.¹⁴ Könsskillnaderna är i stort sett utsuddade bland de äldre som valt att lämna kyrkan. Bland 45–49-åringar var det fler kvinnor än män som trädde ur, medan det är ovanligare att yngre kvinnor gör det. 62 procent av utträdarna under 35 år var män.

¹³ Se exempelvis Jonsson 2016, Brandberg 2014, och Bromander 2011, s.121, Niemelä 2015. Resultatet av enkätfrågor ställda till allmänheten 2016, s.k. extern kyrkbuss, visar att av det är dubbelt så vanligt att de som svarar att det inte är troligt att de är medlemmar om ett år inte är konfirmerade (33 % mot i genomsnitt 17 % av de svarande). Drygt 60 % av dem som uppger att det inte är troligt att de är medlemmar om ett år är dock konfirmerade. N=2873, Pearson Chi-Square=38,5***.

¹⁴ Tidigare år har något fler män än kvinnor trätt ut (56 procent män bland utträdarna 2015).

BRISTANDE GUDSTRO VANLIGASTE MOTIV TILL UTTRÄDE – ÅTMINSTONE TIDIGARE ÅR

Tidigare studier har visat att beslutet att lämna kyrkan för de flesta handlar om en längre process. Många av dessa har en svag relation till Svenska kyrkan och upplever inte kyrkan som relevant i deras liv. När något händer som gör att man påminns om sitt medlemskap kan det leda till att man omprövar det. Det kan vara att kyrkan uppmärksammas i offentligheten, som vid ett val, att deklarationsblanketten med redovisningen av kyrkoavgiften dimper ned i brevlådan eller att något sker i församlingen eller i mediebevakningen.¹⁵ Vilka skäl som uppges vara avgörande för beslutet att lämna Svenska kyrkan har undersöks via en enkät riktad till allmänheten. Frågorna ställdes i november 2016 och berör frågor om sannolikheten att vara kvar som medlem om ett år samt skäl för ut- och inträden. Observera att denna undersökning inte svarar på frågan vad som var huvudorsakerna till stora utträden 2016, utan vad de svarande som någon gång under livet gått ur eller in i Svenska kyrkan angivit som orsaker till detta beslut. En studie av orsaker till utträden under just 2016 genomförs dock och kommer att publiceras i slutet av 2017.¹⁶

På frågan om hur troligt är det att du fortfarande är medlem i Svenska kyrkan om ett år svarade i november 2016 nästan 90 procent att det är mycket troligt eller ganska troligt (64,4 procent respektive 25,1 procent), medan 1,6 procent och 4 procent uppgav att det inte är troligt eller ganska troligt att de inte är medlemmar om ett år. Detta tyder inte på någon större ökning sedan tidigare medlemsundersökningar 2004 och 2011.¹⁷

I enkätsvaren framkommer att det absolut vanligaste skälet till att människor säger upp sitt medlemskap är att de inte tror på Gud, 40 procent av de svarande har uppgett detta svar. Därefter kommer skäl som att medlemskapet inte känns meningsfullt (18 procent) och ekonomiska motiv (17 procent). Drygt 4 procent uppger att de valt att lämna kyrkan på grund av att de blivit besvikna eller arga på någon av kyrkans representanter. Det vanligaste fritextsvaret var utträde till följd av medlemskap i annat trossamfund, vilket motsvarade nästan vart fjärde fritextsvar eller drygt 4 procent av

¹⁵ Se exempelvis Bromander 2003, 2011, och Per Pettersson 2000.

¹⁶ För att besvara frågan om orsaker till utträden 2016 görs inom projektet Kyrkotillhörighet under förändring vid analysenheten, kyrkokansliet, en intervjustudie av Jonas Bromander, Marie Schött och Kristina Hellqvist med personer som trädde in eller ut under detta år samt en kompletterande statistisk analys.

¹⁷ Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2016, s.k. extern kyrkbuss, 3 034 svarade på frågan. 4,9 procent svarade vet ej. För tidigare studier se Bromander 2011, s. 123–124. I medlemsundersökningarna 2004 och 2011 löd dock frågan hur troligt det var att vara kvar som medlem om fem år.

samtliga svar. Även kritik mot vad som upplevts som motstånd mot kvinnliga präster eller bristande jämställdhet förekommer som motiv till utträde i svaren. Några enstaka tar även upp Svenska kyrkans samarbete eller öppenhet mot andra religioner som orsak till sitt beslut. I debatten kring utträden under senare år har det riktats kritik mot vad som uppfattas som en teologiskt utslätad eller alltför politiserad kyrka. I enkäten fanns inte dessa orsaker till att lämna kyrkan med som fasta svarsalternativ, men de förekom i fritextsvaren. Det var dock endast cirka 2 procent av de svarande som uppgav dessa orsaker.¹⁸ I likhet med den finska studien pekar resultaten av enkätstudien sammantaget på att den vanligaste orsaken till utträde är avsaknad av gudstro. I den finska studien lyfte dock en större andel fram ekonomi som orsak till utträdet, cirka en tredjedel. Likaså uppgav fler av de svarande att utträdet föranleddes av att de har en annan åsikt i någon fråga som kyrkan tagit beslut om eller gjort ett ställningstagande i, eller att de blivit besvikna på verksamheten. Den finska studien har fler fasta svarsalternativ och de som sammanfaller med Svenska kyrkans enkät riktad till allmänheten är inte helt likalydande, vilket begränsar möjligheten till jämförelse.¹⁹

ÅLDER OCH PARTISYMPATIER PÅVERKAR SANNOLIKHETEN ATT GÅ UR

De faktorer som tydligt påverkar benägenheten att gå ur är ålder och partisympatier. Sannolikheten att träda ut inom det närmsta året är betydligt större bland 80- och 90-talister än den är bland äldre medlemmar eller om den svarande röstade på Sverigedemokraterna eller inte röstade alls i det senaste valet.

Bland de unga, som fortfarande är den största gruppen bland utträdarna, motiveras beslutet med bristande tro snarare än missnöje med kyrkan eller dess representanter. Resultaten av Svenska kyrkans enkät till allmänheten visar att en betydligt större andel av utträdarna födda på 1980- och 90-talen än äldre uppger att avsaknad av gudstro var skälet bakom beslutet.²⁰ Unga uppger även i betydligt lägre grad att de är kristna eller troende än de som är

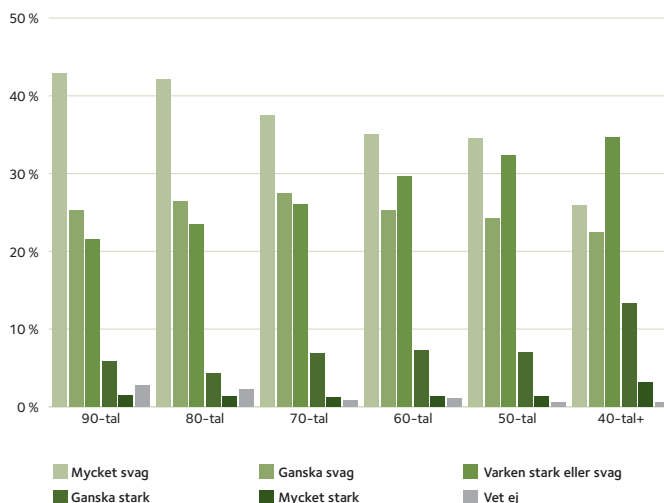
¹⁸ Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2016, s.k. extern kyrkbuss, 1 496 svarade, 255 fritextsvar gavs.

¹⁹ Sohlberg & Ketola 2017, s. 37–38, Niemelä 2015.

²⁰ Avsaknad av tro var det huvudsakliga skälet till utträde i alla åldersgrupper, men mest framträdande hos de yngre. 47 % av dem mellan 20–39 år anger skälet att de inte tror, medan motsvarande andel bland de som är 60 år eller äldre är 31 procent.

födda på 1930-talet.²¹ De har också en svagare relation till Svenska kyrkan, vilket framgår av diagram 7. Detta mönster är inte unikt för Sverige, utan andra studier pekar på en tydlig skillnad i religiositet från tidigare generationer, särskilt i moderna industriländer. Studier från England visar att varje åldersskull sedan 1920-talet och framåt uppger att de är mindre religiösa mätt utifrån tro, praktik och medlemskap. Att många blir mer religiösa senare i livet har enligt denna studie endast en marginell effekt.²² En viktig faktor bakom detta kan vara att religiös uppfostran inom familjen minskat kraftigt, liksom undervisning om kristendom inom skolans religionsämne. Andra studier pekar även på att unga idag, till skillnad från tidigare generationer, ser mer strikt på medlemskapets koppling till huruvida man definierar sig som troende eller inte.²³

DIAGRAM 7. UPPLEVELSE AV RELATIONEN TILL SVENSKA KYRKAN FÖRDELAT EFTER ÅLDERSGRUPP, I PROCENT

Källa: Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2016, s.k. extern kyrkbuss, 5 272 svarande av 5 384 tillfrågade.

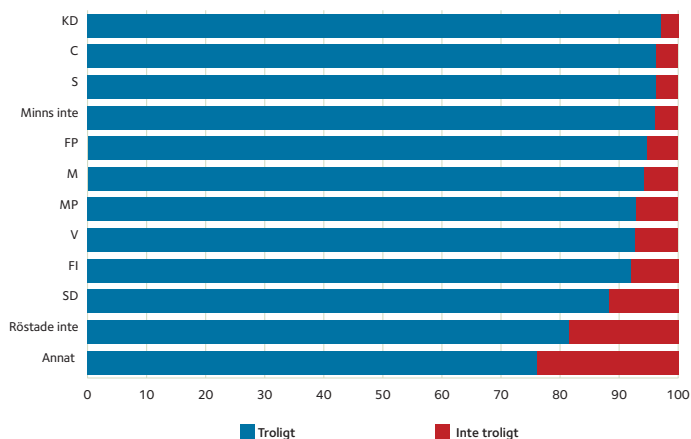
²¹ Resultaten av Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2014, s.k. extern kyrkbuss, visar att unga vuxna i högre grad uppger att de är ateister, i lägre grad uppger att de är kristna eller troende, samt att en större andel inte firat gudstjänst under det senaste året än bland äldre generationer. Se även Niemelä 2015.

²² Voas & Cockett 2005, s. 15–17.

²³ Se Niemelä 2015, s. 174 och där redovisad tidigare forskning. I tidigare forskning har de nordiska länderna kategoriserats som "belonging without believing" med en hög andel medlemmar i befolkningen men få praktiserande kristna. Se bl. a. Thurffjell om snävare definition av att vara kristen idag än tidigare under 1900-talet.

Den andra faktorn som i det svenska sammanhanget påverkar sannolikheten att lämna Svenska kyrkan är de svarandes partisympatier. Av Diagram 8 framgår att de som lade sin röst på Sverigedemokraterna, inte röstade eller de som röstade på något parti utanför riksdagen vid riksdagsvalet 2014 är överrepresenterade bland dem som angett att det inte är troligt att de är medlemmar i Svenska kyrkan om ett år. Tidigare studier har visat att dessa grupper även är överrepresenterade bland dem som inte är nöjda med mötet med Svenska kyrkan eller mer negativt inställda till Svenska kyrkan i stort.²⁴ Det bör dock noteras att i förhållande till befolkningen som helhet var i enkätstudien andelen som inte röstade eller som sympatiserade med Sverigedemokraterna bland de svarande kraftigt underrepresenterade.²⁵ Det är därmed troligt att de redovisade resultaten här underskattar hur utträdesbenägen befolkningen är i stort.

DIAGRAM 8. SANNOLIKHET ATT FORTSATT VARA MEDLEM I SVENSKA KYRKAN I FÖRHÅLLANDE TILL PARTISYMPATIER

Källa: Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2016, s.k. extern kyrkbuss, 2 873 svarande av 5 018 tillfrågade. Observera att endast medlemmar i Svenska kyrkan, dvs drygt 60 procent, kunde besvara denna fråga.

Anm.: Pearson's ChiSquare 65,97***.

24 Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2016, s.k. extern kyrkbuss, och Jonsson 2016.

25 Valmyndigheten, <http://www.val.se/val/val2014/slutresultat/R/rike/index.html>, valet 2014, Sverigedemokraterna 12,86 %, Socialdemokraterna 31,01 %. Andelen röstberättigade som inte röstade i förra riksdagsvalet motsvarade nästan 15 procent, men i denna undersökning endast mellan 3 och maximalt 12 procent beroende på att även alla de som inte minns vad de röstade på antas ingå bland dem som inte röstat.

Ingen skillnad i sannolikhet att träda ut ses i relation till höger-vänsterskalan, även om de som sympatiserade med Socialdemokraterna tycks vara mindre benägna att gå ur.²⁶ Inte heller ses tydliga skillnader i benägenhet att stanna kvar eller lämna Svenska kyrkan beroende på utbildningsnivå, om man bor i storstad eller inte, eller om den svarande har konfirmerats eller definierar sig själv som troende.²⁷ De som definierar sig som troende återfinns bland både dem som i enkätstudien uppger att det är troligt att de kommer att ha lämnat kyrkan om ett år och de mest trogna kyrkomedlemmarna.²⁸ Att det finns utträdesbenägna inom denna grupp kan tolkas som mer konservativa kristnas reaktion mot kyrkans ställningstagande i ett antal frågor. Denna grupp är dock mycket liten. De som definierar sig som kristna eller troende utgör mindre än en åttondel av de knappa 6 procent som uppger att det var troligt eller ganska troligt att de inte är medlemmar om ett år.

ÖKAD RÖRLIGHET INNEBÄR ÄVEN ATT FLER VÄLJER ATT TRÄDA IN

Samtidigt som utträdena har ökat, så ses även en trend att fler väljer att bli medlemmar under tonåren eller senare i livet. Även tidigare studier har visat att höga utträden ofta är förenade med fler inträden.²⁹ Av Diagram 9 framgår att aktiva inträden under det senaste decenniet ökat såväl i Svenska kyrkan som i de nordiska systerkyrkorna.

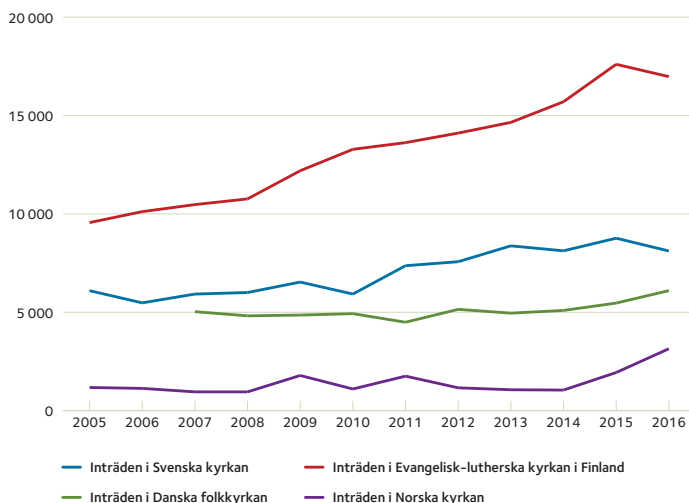
26 Av dem som definierar sig som klart vänster svarar 11,0 % att det är troligt att de är kvar och 11,8 % att det inte är troligt. Bland dem som definierar sig som klart till höger svarar 12,4 % att det är troligt att de är kvar och 15,3 % att det inte är troligt, men skillnaderna är inte signifikanta. Pearson Chi square 4,56 (sign=0,33), n=2873.

27 Resultaten av principalkomponentanalyser ger inga säkra resultat. För dem som anser att det är troligt alternativt inte troligt att man är kvar som medlem om ett år ger båda Kaiser-Meyer-Olkin test kring 0,5 (0,49 respektive 0,51), n=5018. Första komponenten vid en körning av dem som svarat att det är troligt att de är kvar som medlemmar visar att ju äldre de svarande är och om de definierar sig som kristna är det troligare att vara kvar som medlem. Endast två komponenter har eigenvalue>1 (1,24 respektive 1,15), och de förklarar 23,8 respektive 21,65 av variansen.

28 Det är intressant att notera att i de båda principalkomponentanalyserna är faktorladdningen för dem som definierar sig som troende i stort sett densamma bland dem som anser det troligt och de som inte anser det troligt att de är kvar som medlemmar om ett år, 0,76 respektive 0,73.

29 Gustafsson 1993:9, s. 62.

DIAGRAM 9. AKTIVA INTRÄDEN I DE NORDISKA KYRKORNA I OLIKA ÅLDRAR ÖVER 12 ÅR 2005–2016

Källa: Se Diagram 2.

Trenden mot ökade inträden är särskilt framträdande i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. År 2015 innebar ett rekordår. Över 17 500 personer trädde in. Det var en ökning med nästan tvåtusen jämfört med föregående år. De höga inträdestalen kan härröra från återinträde efter tidigare stora utträden, och underlättas av att den finska kyrkan sedan 2009 ger möjlighet till inträden via elektronisk tjänst på hemsidan. Närmare hälften av inträdarna 2015 var under 30 år. Enligt enkätundersökningen Gallup Ecclesiastica motiverade unga vuxna sitt medlemskap framför allt med kyrkans roll som hjälpare och försvarare av dem som har det sämst ställt. De stora högtidernas kristna traditioner samt kyrkliga handlingar som hör samman med familjefester lyfts också fram av de yngre medlemmarna.³⁰

I Svenska kyrkan har inträderna under de senaste åren legat över 8 000 per år. Under rekordåret 2015 gjordes nästan 9 000 aktiva inträden. I förhållande till utträdena är inträderna få. I förhållande till nyttillkomna medlemmar i samband med barndop, drygt 48 000 barn 2016, utgör dock inträdarna en växande grupp. Av inträderna sker cirka 1 700 genom dop i samband med konfirmation och 1 100 har låtit döpa sig senare i livet. Den senare gruppen har ökat något under de senaste åren. Det kan vara en effekt av att fler

³⁰ Evangeliska-lutherska kyrkan i Finland, *Inträdena fortsätter att öka*, <http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/04786A713A74CB90C2257F30003BB142?OpenDocument&lang=SV>, 2016-04-01.

invandrade konverterar till den lutherska bekännelsen. Flertalet blir dock medlemmar utan att det sker i samband med dop.

Många av dem som träder in är unga eller över 70 år. De under 30 år står för 37 procent av inträdena. Under 2015 då 8 770 personer valde att bli medlemmar i Svenska kyrkan var ökningen störst i åldrarna 25 till 29 år och 35 till 39 år, där 18 respektive 15 procent fler än föregående år valde att bli medlemmar. Detta ska jämföras med en total ökning på knappt 7 procent. Även äldre är överrepresenterade bland dem som träder in, drygt 1 000 personer äldre än 70 år träder årligen in i Svenska kyrkan.

Majoriteten av inträdarna är kvinnor, nästan 60 procent. Överrepresentationen av kvinnor är som störst i åldern 25 till 29 år. Hela 66 och 69 procent av inträdarna i denna ålder är kvinnor. Könsskillnaden är dock mindre bland äldre och ses inte alls bland dem som är 70 år eller äldre.

Tidigare studier har lyft fram betydelsen av erfarenhet av Svenska kyrkan under uppväxtåren, vid kyrkliga handlingar, möten med enskilda företrädare för kyrkan och ens partners inställning för beslut om medlemskap. Inte sällan blir Svenska kyrkan, och att ingå i en tradition, viktigare i samband med familjebildning.³¹ Den enkätstudie som riktats till allmänheten har endast gett ett fåtal svar om motiv till valet att bli medlem i Svenska kyrkan. Dessa svar kan därför endast tjäna som exempel på variationen i svarsresultatet.³² De inbegriper allt från inträde i samband med flytt till Sverige, att en anhörig gått bort eller inför planering av begravning, till att bli medlem då det egna barnet döps. Deltagande i kyrklig verksamhet nämns också i enkätsvaren som en orsak till inträde. Kanske kan en del i utvecklingen med fler inträden vara kopplat till ett ökat intresse för att bidra ideellt i Svenska kyrkans verksamhet. Antalet volontärer i barn-, ungdoms- och diakonalt arbete har ökat och uppgick 2016 till över 51 000.³³ Bara i verksamhet för och med asylsökande och nyanlända engagerades över 8 000 volontärer spridda över stora delar av landet i samband med det ökade antalet flyktingar som nådde Sverige under hösten 2015 och början av 2016.³⁴ Detta är en utveckling som ses i civilsamhället i stort, men där det också blivit vanligare att de som arbetar som volontärer gör det utan att vara medlemmar och att drivkraften i högre grad är knuten till aktiviteten i sig än till organisationens övergripande mål.³⁵

31 Se Pettersson 2000, s. 315 ff.

32 Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2016, s.k. extern kyrkbuss.

33 Svenska kyrkans statistik, antalet unga ledare och frivilliga i barn- och diakonalverksamhet var sammantaget 43 231 2014, 49 125 2015 och 51 235 2016. Därtill kommer alla som engagerar sig ideellt i annan verksamhet, som kyrkvårdar, i församlingsråd etc.

34 Hellqvist & Sandberg 2017, kapitel 2.

35 Arnesen, Sivesind & Gulbrandsen 2016, s. 89–91.

SLUTORD

Efter några år med minskade utträden valde 2016 drygt 90 000 medlemmar att träda ut ur Svenska kyrkan. Utifrån denna studie går det inte att dra några säkra slutsatser om orsakerna till utträdena under 2016, utöver att negativ uppmärksamhet i medierna under sommaren gjorde att framförallt äldre med en lång relation med kyrkan valde att lämna den. Med 6,1 miljoner medlemmar är Svenska kyrkan fortfarande Sveriges största organisation och trossamfund. Kyrkan rymmer därmed en stor mångfald av personligheter, människor med olika livssituation och ideologiska uppfattning. Det innebär även fortsättningsvis risker för utträden i samband med konflikter, meningsmotsättningar och eventuellt även bristande rutiner eller direkta oegentligheter, trots välarbetade policydokument. I en kyrka är dock tron det som bär. Oroande för framtiden är därmed att huvudskälet till utträden för dem som trätt ut motiveras med en avsaknad av gudstro eller att inte uppleva Svenska kyrkan som meningsfull i det egna livet. Avsaknad av tro är särskilt framträdande som orsak bakom utträden bland yngre. De unga utgör också fortfarande den största gruppen utträdare. Denna grupp uppger även i tidigare enkätstudier att de är mindre religiösa.

De svar man får på frågor om tro är beroende av vad den som svarar lägger in i ord som ”tro” och ”Gud”. Resultat från denna typ av enkäter bör därför tolkas med försiktighet. Många sociologer talar idag hellre om en förändrad religiositet än sekularisering. Intresset för religion och andlighet tar sig nya uttryck. Framförallt utmärker sig unga vuxna i Sverige idag genom att varken kalla sig religiös eller ateist, utan många befinner sig däremellan – utan att veta vad de tror.³⁶ Samtidigt finns ett intresse för religion hos unga och många forskare talar om religionens återkomst i den offentliga sfären.³⁷ En ökande invandring har bidragit till att Sverige idag är ett mångkulturellt samhälle, både i religiös och i kulturell mening. Religioner som tidigare varit obetydligt företrädade i Sverige har nu många medlemmar och räknas som en del av det svenska samhället.³⁸ Fler invandrade från länder där religionen har en självklar plats i vardagen, och dess särskilda betydelse vid svåra umbäranden under flykten har även bidragit till att vitalisera församlingar på många håll i landet, vilket framgår av studierna *En tid av möten*

36 Se bland annat Thurfjell 2015, Willander 2014, af Burén 2015 och Kasselstrand 2015. Resultaten av Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2014, s.k. extern kyrkbuss, visar att unga vuxna i högre grad uppger att de är ateister, i lägre grad uppger att de är kristna eller troende, samt att en större andel inte firat gudstjänst under det senaste året än bland äldre generationer. Om ungas religiositet se även Klingenberg & Sjöborg 2015, s. 69–89.

37 Om en ökning i den offentliga sfären se exempelvis Lindberg 2015 och antologin *Religionens offentlighet: om religionens plats i samhället* 2013, Bäckström, Claesson, Zackariasson, Linde & Jansson.

38 T.ex. *Nyckeln till Svenska kyrkan* (2012), s. 51–59 och SST statistik.

och *En bra plats att vara*.³⁹ Detta kan visa sig i fler gudstjänstfirare, deltagare i andra delar av verksamheten och tillströmning av frivilliga. Samtidigt kompliceras bilden av att partisympatier påverkar sannolikheten att lämna Svenska kyrkan. Skillnaderna går inte utmed höger-vänsterskalan, utan mellan dem som röstade på Sverigedemokraterna, på annat parti utanför riksdagen eller inte röstade alls, och övriga partier.

Oavsett nivån på aktiva utträden så kan vi förvänta oss en fortsatt och accelererande minskning av antalet medlemmar på grund av generationsväxling; den stora kullen 40-talister med en hög andel medlemmar börjar komma upp i ålder, medan allt färre av dem som föds döps. Enligt rådande framtidsscenario kommer det innebära 1,5 miljon färre medlemmar i Svenska kyrkan 2030. Både ett positivare och negativare utfall kan bli verklighet, beroende på hur församlingarna lyckas möta utvecklingen. Uppgiften för framtiden är att bygga en kyrka som upplevs som relevant och har förmåga att kommunicera med såväl nya svenskar som unga vars religiösa uttryck tar sig nya former. Oavsett hur stor minskningen blir är det troligt att vi de kommande åren kommer att möta en större rörlighet i medlemskap och nya sätt att kanalisera sitt engagemang i likhet med övriga medlemsorganisationer. Ut- och inträden sker i olika faser i människors liv eller kopplat till engagemang i olika frågor. Detta kan innebära behov av nya sätt att bedriva verksamhet men också att se den som har trätt ut som en potentiellt ny medlem i ett senare skede av livet.

REFERENSER:

- Arnesen, Daniel, Sivesind, Karl Henrik & Gulbrandsen, Tryggve 2016. *Fra medlemsbaserte organisasjoner til koordinert frivillighet? Det norske organisasjonssamfunnet fra 1980 til 2013*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Boije, Edvin & Ottervik, Mattias 2014. *Svenskarna och civilsamhället* i Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red) Mittfåra & marginal. Göteborg: SOM-institutet.
- af Burén, Ann 2015. *Blurring boundaries: patterns of religiosity in contemporary Sweden*, Södertörns högskola.
- Brandberg, Peter 2014. "De tidiga 90-talisterna i kyrkan", *Nyckeln till Svenska kyrkan*.
- von Essen, Johan, Jegermalm, Magnus & Svedberg, Lars 2015. *Folk i rörelse – medborgerligt engagemang 1992–2014*. Rapport till Regeringskansliet. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Gustafsson, Göran 1993:9. "Medlemskap i Svenska kyrkan. Gruppskillnader och förändringstendenser". *Tro & tanke – perspektiv på Svenska kyrkan statistik*. Uppsala: Svenska kyrkan.

39 Helgesson Kjellin 2016 och Hellqvist & Sandberg 2017.

- Harding, Tobias 2012: *Framtidens civilsamhälle. Underlagsrapport 3*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Helgesson Kjellin, Kristina 2016. *En bra plats att vara på. En antropologisk studie av mångfaldsarbete och identitetsskapande inom Svenska kyrkan*. Skellefteå: Artos Academic.
- Hellqvist, Kristna & Sandberg, Andreas 2017. *En tid av möten*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Jonsson, Pernilla 2016. "Utträdesmönster", *Nyckeln till Svenska kyrkan*, s. 59–72.
- Kasselstrand, Isabella 2015. "Nonbelievers in the Church: A Study of Cultural Religion in Sweden", *Sociology of Religion* 6 (3): 275–294 2015.
- Klingenberg, M., & Sjöborg, A. 2015. "Religion i ungas vardagsliv" i Mia Lövheim & Magdalena Nordin (red.) *Sociologiska perspektiv på religion i Sverige*, s. 69–89. Malmö: Gleerups Utbildning.
- Lindberg, Jonas 2015. *Religion in Nordic Politics as a Source of Societal Cohesion: An Empirical Study on Party Platforms and Parliamentary Debates 1988–2012*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Nyckeln till Svenska kyrkan* 2011. "Invandringens betydelse för Svenska kyrkan", s. 51–59.
- Religionens offentlighet: om religionens plats i samhället* 2013. Red. Anders Bäckström, Urban Claesson, Ulf Zackariasson, Stig Linde & Torkel Jansson. Skellefteå: Artos & Norma förlag.
- Sohlberg, Jussi & Ketola, Kimmo 2017. "De religiösa samfunden i Finland" i Kimmo Ketoketala, Maarit Hytönen, Veli-Matti Salminen, Jussi Sohlberg & Leena Sorsa (red.) *Luthersk delaktighet*. Helsingfors: Kyrkans forskningscentrals publikationer.
- Niemelä Kati Marianne 2015. "No longer believing in belonging: A longitudinal study of Finnish Generation Y from confirmation experience to Church-leaving", *Social Compass* 62, 2, p. 172–186.
- Thurfjell, David 2015. *Det gudlösa folket – de postkristna svenskarna och religionen*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei Förlag.
- Voas, David & Crockett, Alasdair 2005. "Religion in Britain: Neither Believing nor Belonging", *Sociology Volume* 39 (1): 11–28.
- Willander, Erika 2014. *What Counts as Religion in Sociology?: The Problem of Religiosity in Sociological Methodology*. Uppsala: Sociologiska institutionen.

Kapitel 3

Församlingsråden – från idé till praktik

Anders Hedman och Andreas Sandberg

INLEDNING OCH BAKGRUND

År 2007 beslutade kyrkomötet att uppdra till kyrkostyrelsen att tillsätta en utredning som skulle ha till syfte att förenkla och förtydliga Svenska kyrkans lokala nivå, pastoralt, administrativt och ekonomiskt. I maj 2008 fastställde kyrkostyrelsen direktiv för utredningen. Det övergripande syftet var ”att skapa bästa möjliga organisatoriska förutsättningar för församlingarna att fullgöra sin grundläggande uppgift.”¹ Den grundläggande uppgiften är att att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. År 2011 lämnade utredningen sitt betänkande *Närhet och samverkan* (hädanefter refererar vi till den som Strukturutredningen) till kyrkostyrelsen som skickade ut förslaget på en bred remiss innan den lämnade en skrivelse KsSkr 2012:5 *Strukturfrågor* till kyrkomötet. Skrivelsen om de nya strukturerna behandlades och beslutades av 2012 års kyrkomöte. De nya indelningarna på församlingsnivå trädde i kraft den 1 januari 2014 och med dem inrättades de första församlingsråden.

Den grundläggande inriktningen i utredningen är bland annat att den organisatoriska utformningen på Svenska kyrkans lokala nivå ska bidra till långsiktig ekonomisk bärkraft för att bättre kunna hantera stora utgifter såsom fastighetskostnader och löner. Samtidigt ville utredningen värna den lokala anknytningen mellan församlingsbor, förtroendevalda och anställda. För att värna den lokala anknytningen och de nära relationerna i församlingen föreslog Strukturutredningen att församlingsråd skulle inrättas som församlingens lokala styrelse. Församlingsråden har alltså bara varit verksamma i tre år, vilket man bör ha i åtanke när man

1 Svenska kyrkans utredningar 2011:2. *Närhet och samverkan*. Svenska kyrkans informationsservice. S. 11

undersöker de möjligheter och utmaningar som församlingarna och församlingsråden har att hantera. Idag finns det 632 församlingsråd i Svenska kyrkan varav de flesta är belägna i större eller medelstora städer. De ansvarsområden som explicit tilldelats församlingsråden anges i kyrkoordningen och inbegriper i något förenklad form:

- Val av kyrkvärdar och inventarieansvarig kyrkvärd
- Besluta om vilka former av huvudgudstjänster som ska användas
- Besluta om ekumenisk gudstjänst
- Besluta om församlingskollekt
- Besluta om upplåtelse av kyrka
- Godkänna ändringar i kyrkorum och av kyrkobyggnad
- Samråda om gudstjänstplan, om huvudgudstjänstens uppbyggnad
- Samrådsskyldighet från pastoratets kyrkoråd inför beslut om församlingsinstruktion
- Rätt att väcka ärende om ändring i församlingsinstruktion.
- Rätt att begära prövning av ett stifts beslut
- Yttranderätt vid lokala beslut om församlingsindelningen.

STRUKTURUTREDNINGENS UPPDRAG, UTMANINGAR OCH UTGÅNGSPUNKTER

Strukturutredningens uppdrag kan kort sammanfattas i fyra punkter:

- ge förutsättningar för bred delaktighet, ansvarstagande och gemenskap
- bidra till tydlig ansvarsfördelning
- bidra till långsiktig ekonomisk bärkraft
- ge förutsättningar för en god arbetsmiljö.²

Strukturutredningen anger ett antal utmaningar som kom fram i samtal och möten som utredningsgruppen hade med olika funktioner och nivåer i Svenska kyrkan under 2009–2010. Utmaningarna handlar bland annat om att

- minskande andel av befolkningen tillhör Svenska kyrkan, vilket leder till ekonomin krymper
- Kraven ökar på väl fungerande administration och framtiden erbjuder nya samverkansmöjligheter
- Behålla det lokala engagemanget och ge utrymme för de ideellas potential.³

² Svenska kyrkans utredningar 2011:2. *Närhet och samverkan*. Svenska kyrkans informationsservice. S 96

³ Ibid., s. 222–226

Utifrån uppdrag och utmaningar framträder 15 utgångspunkter för Strukturutredningen.⁴ Vi redogör för några av dem som vi uppfattar som de viktigaste. En första utgångspunkt handlar om att teologi är något som görs. Med det avses att hur vi organiserar vårt arbete har en teologisk betydelse. Kyrkans tro och lära, dess teologi, kommuniceras både i hur vi arbetar och genom innehållet i detta arbete. Alla som är engagerade i en församling bidrar till att den grundläggande uppgiften fullgörs. Strukturfrågor kan följaktligen förstås som hur Svenska kyrkan uttrycker sin människosyn.

En andra utgångspunkt talar om enhet och mångfald. Svenska kyrkans församlingar verkar under vitt skilda förutsättningar beroende på bland annat stora variationer som har med de lokala förhållandena att göra. Eftersom man befinner sig i så skiftande sammanhang behöver det också finnas utrymme för mångfald och annorlundaskap. Man kan tänka sig att utredningen vilar på en mening i kyrkoordningens inledning: ”Ett evangelisk-lutherskt kyrkosamfund har stor frihet att utforma sin organisation utifrån vad som i varje tid bedöms som mest ändamålsenligt.”

En tredje utgångspunkt sammanfattas med orden närhet, engagemang och gemenskap. Framför allt betonar utredningen att begreppet församling är intimt förknippat med gemenskap. Närhet och gemenskap knyter an till betydelsen av de ideella medarbetarna. Det är en fråga om kyrkans identitet att frivilliga ges delaktighet och ansvar.

Ytterligare ett perspektiv handlar om att den organisatoriska utformningen på lokal nivå ska vara enkel, tydlig och begriplig. ”En styrelse, kyrkoråd, med ett samlat styrelseansvar och en kyrkoherde med ett samlat ledningsansvar bidrar till den eftersträlvade tydligheten.”⁵

Några andra utgångspunkter framhåller att ansvar för verksamhet och resurser hör samman. En lokal styrelse (församlingsrådet) ger utrymme för lokalt engagemang samtidigt som man är del av en större helhet. Det finns en strävan i Strukturutredningens förslag att man ska kunna anpassa styrning och ledning efter de lokala förutsättningarna.

⁴ Ibid., s. 226–234

⁵ Ibid., s. 231

STRUKTURUTREDNINGENS FÖRSLAG OM FÖRSAMLINGAR SOM INGÅR I ETT PASTORAT

När församlingar som ingår i ett pastorat bildar ett församlingsråd som församlingens lokala styrelse innebär det att pastoratet får två lokala styrelsenivåer. Här finns en spänning mellan ”en styrelse, ett kyrkoråd, med ett samlat styrelseansvar” och ett församlingsråd som församlingens lokala styrelse. Strukturutredningen menar att den nya strukturen ska tillgodose behovet av både en nära gemenskap och en rationell resursanvändning. I kyrkoordningen finner vi följande två beskrivningar av de två nivåerna församlingsråd och kyrkoråd:

2 kap. 8 § Kyrkorådet är styrelse i en församling som inte ingår i ett pastorat och i ett pastorat. Församlingsrådet är styrelse i en församling som ingår i ett pastorat.

4 kap. 21 § Församlingsrådet ska fullgöra de uppgifter som anges i kyrkoordningen och i församlingsinstruktionen samt de övriga uppgifter som kyrkorådet beslutar.

UTMANINGAR I PRAKTIKEN

Vad menar kyrkoordningen med att församlingsrådet ska vara församlingens lokala styrelse? Hur ska vi förstå styrelsens funktion? En vanlig uppfattning är att en styrelse ska ägna sig åt styrning och inte åt ledning. Styrelsen tar beslut och ägnar sig åt *vad* som ska göras. De befinner sig då på beslutsarenan. Anställda och ideella medarbetare ägnar sig åt *hur* besluten ska genomföras. De befinner sig främst på genomförandearenan. Den här distinktionen är tydlig och enkel i teorin men den förutsätter en förenklad bild av församlingens liv och organisering.

Kyrkoordningens bestämmelse i 2 kap. 8 § innebär att ett pastorat som utgörs av flera församlingar har flera styrelser. Kyrkoordningen är också tydlig med att det är kyrkorådet som delegerar uppgifter till församlingsrådet.⁶ Skrivningarna synliggör två olika nivåer i församling som ingår i ett pastorat där kyrkorådet har det huvudsakliga ansvaret.

Församlingsrådets funktion kan jämföras med mellanchefens. Man har viss beslutanderätt, men handlingsutrymmet är begränsat. Frågan om *vad* som ska bestämmas *var* ska regleras i församlingsinstruktionen. Det ska framgå i församlingsinstruktionen hur ansvaret för den grundläggande uppgiften är fördelat mellan

⁶ Kyrkoordningen 4 kap. 21 §

församlingarna och pastoratet.⁷ Men när man har flera styrelser så kommer det att uppstå situationer där det är oklart vem som har beslutsrätten. Den så kallade beslutsarenan kan beskrivas som ”uttöjd” till församlingsråden. Vidare skriver Strukturutredningen att församlingsråden kommer i stor utsträckning att ”ha samma uppgifter som nu gäller för ett kyrkoråd i en församling inom en samfällighet”.⁸ Det betyder rimligen att församlingsråden får ett större ansvarsområde än de uppgifter som ges i kyrkoordningen.

På den individuella nivån kan samma person vara ledamot i kyrkoråd, församlingsråd och vara en ideell medarbetare. Det innebär att man är en aktör både på beslutsarenan och genomförandearenan. Det är två arenor som överlappar varandra, vilket innebär att den ideella medarbetaren som är ledamot i kyrkoråd och/eller församlingsråd kan vara både beslutsfattare och genomförare.

Det är inte svårt att föreställa sig att det kan uppstå slitningar när en engagerad ideell medarbetare önskar besluta om ärenden rörande den grundläggande uppgiften i församlingsrådet som kyrkorådet eller de anställda motsätter sig. Vad händer då med engagemanget och tilliten i församlingens liv och arbete? Det är också så att anställda i vissa fall behöver ta beslut och genomföra dem utan att gå den demokratiska vägen för att situationen kräver det.

Vi behöver förstå församlingens organisering mer som en levande organism än som ett organisationsschema. Forskning om civilsamhället visar på att tillit och förtroende är viktiga kvaliteter för att goda samarbeten ska förverkligas.⁹ Goda strukturer och tydliga beslutsvägar räcker inte för att åstadkomma ändamålsenliga organisationer. De bilder som här målas upp är till synes snåriga samtidigt som de på sätt och vis uppfyller Strukturutredningens syfte om att åstadkomma en organisation med närhet, engagemang och gemenskap. Men de nära banden mellan beslutsarenor och genomförandearenor kan också sätta samarbetet mellan de olika arenorna på prov. Kanske är det så att vi behöver påminna oss om att en nära och engagerande gemenskap både är livgivande och samtidigt påfrestande.

7 Svenska kyrkans utredningar 2011:2. Närhet och samverkan. Svenska kyrkans informationsservice. s. 250

8 Ibid. s. 261

9 Reuter, Marta; Wijkström, Filip & Kristensson Uggla, Bengt (2012): *Vem i hela världen kan man lita på? Förtroende i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur. Rothstein, Bo. (red.): (2010): *Politik som organisation. Förvaltningspolitikens grundproblem*. Fjärde upplagan. Stockholm: SNS Förlag

ERFARENHETER AV ARBETET I FÖRSAMLINGSRÅDEN

Hur ser då de faktiska erfarenheterna av arbetet i församlingsråden ut under den senaste mandatperioden? Något av dessa erfarenheter och reflektioner kring församlingsrådets funktion har vi försökt fånga i en enkät¹⁰ ställd till ordförande i samtliga församlingsråd. Enkäten skickades ut i oktober 2016 och besvarades av 77,6 procent av de församlingsrådsordförande som nåddes av utskicket. En övergripande och inledande fråga handlar om vilken funktion som församlingsråden i praktiken haft i relation till de ansvarsområden och uppgifter som tilldelas församlingsråden i kyrkoordningen. Svaren på frågan om vilka av dessa uppgifter som församlingsråden har haft på dagordningen sedan innevarande mandatperiods början sammanfattas i diagram 1. Som framgår i diagrammet har flertalet av de svarande församlingsråden hanterat frågor om församlingskollekt, samråd om församlingsinstruktionen samt att utse kyrkvårdar och inventarieansvarig under den aktuella perioden. Flera av de uppgifter som församlingsråden tilldelats är av den arten att de av uppenbara skäl inte är föremål för diskussion särskilt ofta – exempelvis frågan om en kyrka ska tas ur bruk. Det förklarar också att mycket få av församlingsråden har haft dessa frågor på dagordningen. Varför andra uppgifter som borde vara relativt vanliga inte har förekommit på vissa församlingsråds dagordning har sannolikt andra förklaringar, att beslut om dessa frågor tas på kyrkorådsnivå exempelvis. Vid tidpunkten för genomförandet av enkätundersökningen hade det gått knappt tre år av mandatperioden sedan de första församlingsråden inrättades. Det behöver antagligen gå ytterligare en tid för att fullt ut undersöka i vilken utsträckning församlingsråden i praktiken tilldelas ansvaret för var och en av samtliga uppgifter som ges som exempel i enkätfrågan.

10 Svenska kyrkans interna enkätundersökning 2016 (den så kallade Kyrkbussen)

DIAGRAM 1. UPPGIFTER SOM FÖRSAMLINGSRÅDEN HANTERAT PÅ SAMMANTRÄDENA UNDER DEN SENASTE MANDATPERIODEN. PROCENTUELL FÖRDELNING.

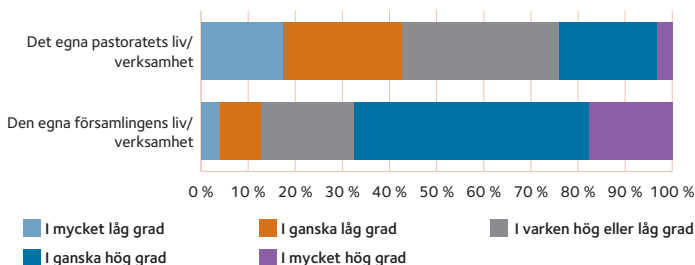
Källa: Svenska kyrkans interna enkätundersökning 2016, s.k. intern kyrkbuss, 411 svarande av 539 tillfrågade.

UPPLEVELSEN AV MÖJLIGHETEN ATT PÅVERKA

De allra flesta församlingsråd har inte fått något utökat ansvar utöver de på förhand givna uppgifterna som handlar om arbetet med den egna församlingen. Ungefär 20 procent av de svarande församlingarna uppger ändå att de har fått ett visst utökat ansvar, många fall i fråga om sådant som har med ekonomi och budget att göra. Samtidigt uppger två tredjedelar av församlingarna att de har egna ekonomiska medel som de förfogar över.

Att relativt få av församlingarna har fått ett utökat ansvar avspeglar sig också i upplevelsen av församlingsrådets möjlighet att påverka det egna pastoratets verksamhet. En knapp fjärdedel av de svarande upplever att de har denna typ av inflytande i ganska eller mycket hög grad, medan en större andel (ca 43 procent) upplever det i ganska eller mycket liten utsträckning (se diagram 2). Av förklarliga skäl är det betydligt fler, ungefär två tredjedelar av de svarande, som upplever att de kan påverka den egna församlingens verksamhet och liv.

DIAGRAM 2. UPPLEVELSEN AV MÖJLIGHET ATT PÅVERKA PASTORATETS RESPEKTIVE DEN EGNA FÖRSAMLINGENS VERKSAMHET.

Källa: Svenska kyrkans interna enkätundersökning 2016, s.k. intern kyrkbuss, 405 svarande av 539 tillfrågade.

VAD FUNGERAR BRA OCH VAD KUNDE FUNGERA BÄTTRE?

Bland de öppna svaren på frågan om hur arbetet i församlingsråden fungerat under den senaste mandatperioden är det framför allt exemplen på vad som kunde fungera bättre som framträder som de mer utförliga. Dessa kan delas in i fyra undergrupper:

- 1 Bättre samarbete/dialog med kyrkoråd och kyrkoherde och övriga anställda samt med andra församlingar inom pastoratet
- 2 Större ansvar – utökad delegation
- 3 Engagemang bland ledamöter och anställda
- 4 Tydligare uppdrag

Ofta handlar kommentarerna om behovet och önskemål om att kontakterna med församlingens anställda inte fungerar tillräckligt bra. Att man exempelvis upplever att idéer och förslag inte får något gensvar i personalgruppen:

Att våra utvecklingsförslag skulle tas upp i personalgruppen och att de skulle vilja utveckla gudstjänsterna i samarbete med församlingsrådet. Risk att engagemanget sjunker när man inte får något gehör från berörda.

Att vi inte blir marginaliserade och osynliggjorda. Det är svårt att märkas i vår stora församling med mycket personal som gärna jobbar på egen hand.

Kommentarerna under denna kategori handlar också om brister i kontakterna med kyrkorådet. De synpunkter på församlingsrådets arbete som handlar om önskemål om större ansvar och utökad

delegation från kyrkorådets sida uttrycks ofta i mer allmänna ordalag. I de fall man är mer specifik handlar de om mer delaktighet i gudstjänstplaneringen och övrig verksamhetsplanering. Detta är på sätt och vis anmärkningsvärt eftersom de hör till församlingsrådets huvudsakliga uppgifter.

Flera av svaren handlar både om ett tydligare uppdrag, mer ansvar och ett önskemål om ett tydligare gensvar på församlingsrådets arbete bland övriga förtroendevalda i kyrkorådet:

Mer konkreta uppgifter att arbeta med, och att kyrkorådet tog församlingsrådets synpunkter på allvar. Nu är det bara ett rundningsmärke. Vi skulle kunna uppfylla vårt åtagande med ett möte per år. Det känns inte meningsfullt.

Upplevelsen av brist på engagemang gäller inte bara kyrkoråd och anställda, utan även de som sitter i församlingsråden:

Att fler var intresserade av arbetet och att fler besökte gudstjänsterna. Att de som sitter i församlingsrådet är intresserade av gudstjänstliv o församlingsliv och vill delta mer i arbetet.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att många av fritextsvaren kring församlingsrådets funktion handlar om en blandning av flera av ovan nämnda teman. Exempelvis att uppdraget är både otydligt och allt för begränsat. Något som av förklarliga skäl kan bidra till ett bristande engagemang bland de förtroendevalda och en otydlig relation mellan församlingsråden och övriga delar av församlingen och pastoratet i sin helhet med dess anställda och övriga förtroendevalda.

POSITIVA ERFARENHETER AV FÖRSAMLINGSRÅDENS ARBETE

Det som upplevs som ett problem bland många församlingar i fråga om församlingsrådets faktiska funktion under den senaste mandatperioden framställs samtidigt av många andra församlingar som något som fungerat bra. Erfarenheterna av arbetet är med andra ord vitt skilda beroende på vilken församling man tittar närmare på. Medan samarbetet med personal och förtroendevalda ofta lyfts fram som det främsta problemområdet bland församlingarna med negativa erfarenheter är det just detta som församlingar med positiva erfarenheter ofta ger som exempel på vad som fungerat bra. Ungefär vart fjärde fritextsvar bland totalt 377 handlar i någon mening om det goda samarbetet med anställda, förtroendevalda och övriga församlingsmedlemmar.

Att vi som sitter med i vårt församlingsråd deltar i all verksamhet och att vi har ett bra samarbete med anställd personal, förtroendevalda samt kyrkoråd.

Bra samarbete med medlemmarna och hjälpsamma vid olika förrättningar. Kaffeservering efter högmässa, kyrkvärd eller gudstjänstvärd närvarar vid dop.

Samarbetet mellan församlingsråd och anställda, vilket gör att vi har ett konstruktivt samtal om verksamheten.

Även i fråga om engagemanget inom församlingsråden tycks de olika församlingarna ha skilda erfarenheter. Även om en del församlingar påtalar brister på engagemang och deltagande i församlingsrådets arbete är det trots allt fler som talar om engagemang och intresse bland församlingsrådsmedlemmarna i positiva ordalag.

Engagerade församlingsrådsledamöter, många nya idéer.

Intresserade ledamöter som tänker ansvarsfullt.

TRE SÄTT ATT TOLKA FÖRSAMLINGSRÅDETS FUNKTION I PRAKTIKEN

Man kan säga att församlingsrådet får sina uppgifter från tre håll: Uppgifter som anges i kyrkoordningen, uppgifter som anges i församlingsinstruktion eller pastoratsinstruktion samt uppgifter som kyrkorådet därutöver delegerar till församlingsrådet. När det gäller frågan om församlingsrådets uppgifter bör man vara medveten om hur Strukturutredningen resonerade kring deras funktion i församlingen:

Vad gäller uppgifter givna i kyrkoordningen hör de till stor del samman med församlingens gudstjänstliv. Det är i första hand på det området som det finns närmare bestämmelser i kyrkoordningen om församlingens grundläggande uppgift.¹¹

VIDARE SKRIVER STRUKTURUTREDNINGEN:

Församlingsinstruktionen blir viktig när det gäller att i det konkreta fallet utmejsla församlingsrådets ansvarsområde [...] Pastoratets kyrkoråd kan delegera olika uppgifter till församlingsrådet. Vad det blir fråga om är inte närmare reglerat i kyrkoordningen och kommer säkert att bero bl.a. på pastoratens och församlingarnas storlek.¹²

¹¹ Svenska kyrkans utredningar 2011:2. *Närhet och samverkan*. Svenska kyrkans informationsservice. S. 249

¹² Ibid., s. 250

När Strukturutredningen har föreslagit uppgifter för församlingsråden har man alltså varit beroende av innehållet i kyrkoordningen. Av den grundläggande uppgiftens dimensioner är det framförallt gudstjänsten som är reglerad i kyrkoordningen. Men det finns inget som hindrar, snarare tvärtom, att församlingsråden också får tycka till och besluta om inriktningen vad gäller undervisning, diakoni och mission. Kyrkoordningens reglering av församlingsrådets uppgifter bör inte ses som den tillåtna ramen. Strukturutredningen menar snarare att de uppgifter som man föreslår församlingsrådet är en plattform att utgå ifrån, ett minimum. Utifrån de intentioner som ges i Strukturutredningen kan man se tre olika sätt att förhålla sig till församlingsrådets uppgifter i församlingen. De här perspektiven skulle kunna beskrivas på många sätt. Men vi har valt dessa för att de får konsekvenser för hur de ideella medarbetarnas, alltså församlingsrådets förtroendevalda, engagemang tas tillvara. Församlingsrådets funktion är främst:

1. ATT FULLGÖRA DE UPPGIFTER SOM FINNS I KYRKOORDNINGEN

Om församlingsrådets ansvarsområde enbart handlar om att fullgöra de uppgifter som finns i Kyrkoordningen (dessa anges i artikelns inledning) kan man med fog säga att församlingsrådets handlingsutrymme är starkt begränsat. Uppgifterna handlar i liten utsträckning om att besluta om frågor gällande den grundläggande uppgiften och möjligheten att påverka församlingens verksamhet. Frågan är om man kan förstå den funktionen som styrelse då man knappt befinner sig på beslutsarenan beträffande områdena diakoni, undervisning och mission.

2. PLANERING OCH STYRNING I SAMVERKAN MED KYRKORÅD OCH ANSTÄLLDA

Detta perspektiv innebär till exempel att de anställda tidigt i budgetprocessen samråder med församlingsrådet så att de ges möjlighet till påverkan. Det innebär att kyrkorådet ser över vilka beslut som bör föras närmare verksamheten och dem det berör och föra över dessa till församlingsrådet. För att det ska vara möjligt behöver ideella medarbetare, förtroendevalda och anställda arbeta med tillit och förtroende. Det är kittet som frigör engagemang och gemenskap.

3. EN STÖDFUNKTION SOM FOKUSERAR MER PÅ OPERATIVT ARBETE OCH PÅ DET LOKALA ENGAGEMANGET

Det tredje perspektivet betonar inte att församlingsrådet ska fungera som en styrelse. Man betonar snarare församlingsrådets engagemang och resurser. Man kan säga att församlingsrådets ledamöter betraktas mer som ideella medarbetare än en grupp av

förtroendevalda som utgör församlingens lokala styrelse. Det här är ett perspektiv som gärna ser att församlingsrådet hjälper till att organisera ideella krafter, tar initiativ till församlingsaftnar eller undervisningsaktiviteter. Det för dock inte automatiskt med sig att kyrkoråd och anställda delar med sig av budgetarbete, målformuleringsarbete eller andra styrmedel.

KONSEKVENSER AV DE OLIKA PERSPEKTIVEN OCH HUR DE FRAMTRÄDER I ENKÄTEN

I det första alternativet skapas antagligen frustration i församlingsrådet. Särskilt om det råder brist på tillit och förtroende. När enkätsvaren från församlingsråden besviket talar om att man känner sig som ett ”rundningsmärke, marginaliserade och osynliggjorda” kan det vara en följd av att kyrkoråd och anställda oreflekterat driver det första perspektivet. Det leder till att engagemanget kraftigt begränsas eller till och med stryps. Det kan man skymta i ett svar som ”Det skulle fungera bra även utan församlingsråd.” I vissa fall tolkas Kyrkoordningen så snävt att man förbigår församlingsrådets rätt att samråda om gudstjänstplanen:

Det borde bli en bättre kommunikation när gudstjänstplanen görs. Nu görs den och sen får församlingsrådet godkänna den, jag tycker att församlingsrådet bör vara mer delaktig i det arbetet då det är en av de punkter vi har som vårt ansvarsområde.

Här måste man fundera över varför den samrådsskyldighet som kyrkoordningen beslutat om inte efterlevs.

I det andra perspektivet ges församlingsrådet stort handlingsutrymme och ansvar. För att detta ska fungera väl finns antagligen en beredd mark av samtal, tillit och förtroende. Strukturutredningen framhåller att delaktighet i form av lokalt engagemang och frivilligas inflytande är centralt för kyrkans identitet. Frågan är hur avgränsningar mellan kyrkoråd, församlingsråd och anställda ser ut i detta perspektiv. Det vet vi inget om. Detta perspektiv är det som allra tydligast tar tillvara de ideellas engagemang både i fråga om styrning och ledning. Det finns församlingsråd som har fått ”budget, anställningar och tjänsternas utformning” på sitt bord. Det finns flera som nämner att budget är delegerat till församlingsrådet. Men vad ”budget” innebär är inte närmare preciserat. Ett exempel på hur man tolkar församlingsrådets uppdrag enligt perspektiv två är

FR fastställer mål för grundläggande uppgifterna. FR ska ta fram underlag till budget: inriktningsmål, utvecklingsområden, verksamhetsprioriteringar etc.

Det tredje perspektivet ser församlingsrådet som en resurs som kan vitalisera församlingen. För den som tidigare varit med i ett kyrkoråd och är angelägen om att få vara på beslutsarenan kan det perspektivet upplevas frustrerande. För den som engagerat sig i församlingsråd för att bidra praktiskt och göra ”nytta” passar det mycket bättre. På frågan om församlingsrådet tagit initiativ till några verksamheter eller utvecklingsarbete inom församlingen svarar alltså 67 procent ja. Vid en genomgång av svaren på denna fråga framträder församlingsrådets roll som stödfunktion eller forum för lokalt engagemang. Församlingsråden arbetar till exempel med gudstjänstlivet på olika sätt, församlingsaftnar, språkcafé, vägkyrka, hålla kyrkan öppen och olika former av studiegrupper och samtal.

De här perspektiven är inte klart avgränsade mot varandra. Det tredje perspektivet är det som framträder tydligast. Det synliggörs med 272 jakande svar på frågan om församlingsrådet har tagit initiativ till någon verksamhet eller utvecklingsarbete inom församlingen. Sedan kombineras det tredje perspektivet med något av de två andra. Ett exempel på hur perspektiv två och tre kombineras syns i följande svar som både innehåller viljan att styra och leda (bedriva undervisning):

Vi har påtalat behovet av att löpande se över FIN, så att dokumentet hålls levande. Vi har drivit på att rutiner för budgetarbete och verksamhetsplan behöver struktureras, så att FRs roll i verksamhetsplaneringen blir en verklighet och inte bara ord på papperet. Vi väljer varje år en löpande utbildning för oss själva. Förra året Bibeläventyret och nu i år Frälsarkransen såsom den presenteras för våra konfirmander.

AVSLUTANDE KOMMENTARER

Vilka områden ser vi som särskilt angelägna för att utveckla församlingsråden? Av enkätsvaren att döma behöver samarbetet och dialogen mellan kyrkoråd, församlingsråd och övriga anställda samt med andra församlingar inom pastoratet förbättras på många håll. Det är en fråga som också är förknippad med engagemang. För att åstadkomma bättre samarbete och engagemang behövs det kontinuerliga samtal om Strukturutredningens intentioner. Vad menar vi i vårt sammanhang med närhet, engagemang och gemenskap? De här grundläggande frågorna behöver bearbetas innan man börjar tala om ansvarsområden. I dessa samtal behövs tillit, nyfikenhet och förtroende. Våra olikheter ska ses som tillgångar. Friktion, olika åsikter, ”utgör såväl hinder som möjligheter för både samordning och lärande”¹³. Tar vi nyfikenheten tillvara på

¹³ Stedt, L. (2013). S. 181. *Samarbete och lärande. Om friktion, uppgifters komplexitet och erfarenhetsutbyten i samarbete*. Stockholms universitet, 2013.

friktionen kan vi lära och utveckla församlingsrådets roll i församlingen. Råds vi olikheterna blir dessa till hinder i vårt förändringsarbete.

Per Hansson skriver i sin avhandling om förändringsbetingelser i kyrklig verksamhet att målstyrning, en öppen kultur och en balans mellan politisk och professionell styrning är den bästa betingelsen för förändringsarbete. En öppen kultur kännetecknas av att man tillåter "eldsjälar", accepterar och bearbetar konflikter samt har en öppenhet för förändring¹⁴. Hansson beskriver det som en ständigt pågående process av samtal och reflektion. Det är inte något man klarar av och blir färdig med. Församlingsråden har bara funnits från tidigast 2014, så samtalet om församlingsrådets funktion är ännu i sin linda.

Frågorna om större ansvar och tydligare uppdrag hänger också ihop med önskemål om bättre samarbete och mera engagemang. Många svar vittnar om att relationen mellan kyrkoråd och församlingsråd är otydlig. Det finns en inbyggd problematik med att ha två styrelsenivåer. Det är dock ett medvetet val från Strukturutredningens sida. Även om det är tydligt att kyrkorådet har det övergripande styrelseansvaret så avstår Strukturutredningen från att i detalj beskriva ansvarsgränserna mellan kyrkoråd och församlingsråd. Det behöver varje pastorat själv göra utifrån sin lokala situation. Man lämnar därmed över uppgiften åt pastorn och församlingarna att samråda om hur man vill samarbeta på det lokala planet. Inriktningen på ett sådant samtal bör då syfta till att "ge goda förutsättningar för närhet mellan församlingsbor och församling, ge utrymme för lokalt engagemang och en fungerande gemenskap"¹⁵.

Strukturutredningens syfte att åstadkomma en struktur som är enkel, tydlig och begriplig kan uppfattas som att den ska ge en detaljerad manual för hur pastorn ska arbeta. Men om det lokala engagemanget ska tas tillvara, om kyrkans identitet handlar om att frivilliga ska ges delaktighet och ansvar så kan inte en utredning ge svaret på frågor om hur man ska samarbeta på det lokala planet. Det måste växa fram i förtroende och tillit mellan människor som engagerar sig i kyrkan. Och varje gång engagerade människor samtalar och samarbetar kommer det att uppstå meningsskiljaktigheter. Då behöver vi visa lyhördhet och påminna oss om att vår kyrkas berättelse börjar med en grupp människor som var oense om mycket men kunde förenas i tro. Ibland var relationerna mellan de tolv sådan att Jesus behövde ge de en påminnelse om deras

¹⁴ Hansson, P. (1990). *Styrning och kultur. En studie om förändringsbetingelser i kyrklig församlingsverksamhet*. Acta universitatis uppsaliensis. Uppsala studies in education 35. Uppsala universitet.

¹⁵ Svenska kyrkans utredningar 2011:2. Närhet och samverkan s., 229

gemensamma kärna och uppdrag. Alla ska förstå att ni är mina lärjungar om ni visar varandra kärlek (Joh 13:35).

REFERENSER

- Hansson, P. (1990). *Styrning och kultur. En studie om förändringsbetingelser i kyrklig församlingsverksamhet*. Acta universitatis uppsaliensis. Uppsala studies in education 35. Uppsala universitet, 1990.
- Reuter, Marta; Wijkström, Filip & Kristensson Ugglå, Bengt (2012): *Vem i hela världen kan man lita på? Förtroende i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Rothstein, Bo. (red.): (2010): *Politik som organisation. Förvaltningspolitikens grundproblem*. Fjärde upplagan. Stockholm: SNS Förlag
- Stedt, L. (2013) *Samarbete och lärande. Om friktion, uppgifters komplexitet och erfarenhetsutbyten i samarbete*. Stockholms universitet, 2013.
- Svenska kyrkans utredningar 2011:2. *Närhet och samverkan*. Svenska kyrkans informationsservice.

Kapitel 4

Civilstånd och medlemskap i Svenska kyrkan

Peter Brandberg

Den svenska befolkningens vanligaste kontakt med Svenska kyrkan är den man har i samband med livets stora händelser såsom dop, bröllop och begravning. Dessa tillfällen utgör en stor kontaktyta för både medlemmar och dem som inte är medlemmar i Svenska kyrkan. Under ett år möter cirka hälften av Sveriges befolkning Svenska kyrkan vid dessa tillfällen.¹ Samtidigt visar den kyrkliga statistiken att allt färre väljer att döpa sina barn, konfirmeras eller vigas kyrkligt. Ett sätt att försöka förstå denna förändring är att beskriva hur människors livssituation ser ut i övrigt. I denna text kommer statistik kring civilstånd och medlemskap i Svenska kyrkan användas för att beskriva en kontext som kan förklara något av denna utveckling.

FÖRÄNDRADE SAMLEVNADSFORMER

Sambanden mellan utvecklingen av de kyrkliga handlingarna och familjers levnadsförhållanden har diskuterats i en tidigare årgång av *Nyckeln till Svenska kyrkan*.² Där konstateras att de ensamstående föräldrarna döper sina barn i lägre grad än övriga vilket även en tidigare studie av Mikael's församling (Sjölin 2002) visade. Dessa studier lyfter också fram tanken om att dopet i allt högre

¹ Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2016

² *Nyckeln till Svenska kyrkan* 2011

grad ersätter vigseln som rit för familjebildningen. En möjlig slutsats av detta är att ett ökande antal ensamstående med barn bland Svenska kyrkans medlemmar skulle kunna bidra till att allt färre kommer att döpa sina barn totalt sett. En annan möjlig konsekvens av att dopet i allt större utsträckning tar över som familjebildande rit är att samboendepars respektive släkter träffas först i samband med att man får sitt första barn. När parbildningen allt mer blivit två individers egna val där släktens intressen eller åsikter inte längre spelar någon betydande roll kan man också anta att huruvida de gemensamma barnen ska döpas eller inte är något som varje par själva tar ställning till. Det är alltså inte något som sker naturligt av tradition eller förväntan från föräldrars och övriga släktingars sida. Hur dessa förhållanden ser ut är ett relativt outforskat område, men att sammanställa och reflektera över data som kan belysa förändringar i fråga om civilstånd och medlemskap i Svenska kyrkan kan bidra till att vi bättre förstår den utveckling som de kyrkliga handlingarna befinner sig i.

Under perioden 1970–2015 har medelåldern för när kvinnor i Sverige får sitt första barn ökat från 24 till 29 år och från 27 till 32 år bland män. Naturligtvis skiljer sig detta åt mellan olika delar av landet. I Pajala, Ljusnarsberg, Nordanstig och Grums kommuner var medelåldern bland de kvinnor som blev mamma för första gången under 26 år. I Danderyd, Lomma, Stockholm, Solna och Lidingö var den över 31 år. En anledning till att barnafödandet sker senare i livet är att det har blivit allt vanligare att man studerar på högskola vilket också fördröjer etableringen på arbetsmarknaden. Detta kan också ses i förhållande till den ekonomiska konjunkturen. Under konjunkturedgångar väljer fler att studera och barnafödandet minskar (SCB:2014). Under den aktuella tidsperioden har också medelåldern för första giftermålet ökat från 24 till 34 år för kvinnor och 26 till 36 år för män (SCB). Det medför också att allt fler nyfödda barn har ogifta föräldrar. Samtidigt har det blivit allt vanligare att gifta sig i Sverige under 2000-talet. Det är en utveckling som går i motsatt riktning jämfört med trenden inom EU i övrigt (Eurostat/SCB). Andelen av alla vigslar som sker enligt Svenska kyrkans ordning har dock minskat sett under en längre tidsperiod. Den nedåtgående trenden började under 1970-talet för att ligga ganska stabilt under 1980- och 90-talen och därefter fortsätta minska fram till en viss stabilisering under senare år. Under åren 2013–2016 förrättades cirka en tredjedel av alla vigslar enligt Svenska kyrkans ordning.

Det minskande barnafödandet har under de senaste decennierna utvecklats till en stark tvåbarnsnorm i Sverige (SCB:2014). Främst råder denna norm bland par där båda är födda i Sverige. Bland de par där någon är utrikes född är det en högre andel som skaffar fler barn än så. Dessa par får dessutom oftare barn tidigare i livet

(SCB:2012). En möjlig trend som kan anas under senare år är att allt fler kvinnor föder endast ett barn. Det hänger också samman med att man får sitt första barn senare i livet och att allt fler par separerar (SCB:2016). Det har även blivit vanligare och mer accepterat att skilja sig. Den förändrade äktenskapslagstiftningen 1974 gjorde att antalet skilsmässor ökade detta år och det nästkommande. Sedan dess har antalet skilsmässor pendlat kring 21 000 per år (SCB:2014). Det betyder också att allt fler barn växer upp med sina föräldrar på olika håll och i nya familjekonstellationer. Omkring en fjärdedel av alla barn under 18 år har föräldrar som inte bor tillsammans med varandra (SCB: 2015). Vanligast är att barnet bor helt eller merparten av tiden hos mamman. Mer än hälften av barnen gör detta samtidigt som ett växelvist boende har ökat kraftigt under de senaste decennierna. Från att ha varit relativt ovanligt under 1980-talet är det nu cirka 45 procent av barnen som bor växelvis hos sin mamma och pappa (SCB 2014:2). En trend som sannolikt är relaterad till denna utveckling är att det geografiska avståndet som barnen har till sina separerade föräldrar minskar (SCB:2015).

Sannolikheten för separation är större bland samboende än bland gifta par (SCB:2014). Man kan anta att detta har att göra med att de som lever i mer stabila förhållanden också väljer att gifta sig i större utsträckning. Bland de par som får barn är risken för separation som störst under barnets två första levnadsår. Är kvinnan under 24 år vid barnets födelse och om paret endast bott ihop en kortare tid ökar också risken för separation. I detta ryms också socioekonomiska faktorer som att par som bor i hyresrätt eller har låg utbildning i högre grad skiljer sig eller separerar. Risken för separation är också högre än genomsnittet bland de par som inte skaffar fler än ett barn och bland par där kvinnan är född i Sverige medan mannen är född utomlands (SCB:2012).

Syftet med denna text är att nyttja nyligen producerad statistik för att skissera en bild över hur civilstånd bland Sveriges befolkning varierar efter medlemskap i Svenska kyrkan och hur detta ser ut i ett urval av församlingar. Detta kommer främst att ske utifrån ett explorativt tillvägagångssätt där de resultat som framkommer behöver studeras ytterligare i framtiden för att ge en bättre bild av läget. Svenska kyrkans församlingar skiljer sig sinsemellan åt på många sätt, bland annat i fråga om demografisk struktur. Inte minst varierar invånarantalet kraftigt mellan församlingarna, exempelvis mellan Spånga-Kista församling med över 87 000 invånare och Gerums församling med 67.

De stora skillnaderna mellan olika församlingar försvårar vissa typer av statistisk analys. Ett sätt att hantera detta är att göra analysen på en annan geografisk nivå, exempelvis kommun- eller

pastoratsnivå. I denna analys är dock mindre församlingar helt enkelt undantagna. Endast församlingar med minst 10 000 invånare är med i analysen. De 287 församlingar som uppfyller detta villkor motsvarar 68 procent av Sveriges befolkning. Till syvende och sist kan resultatet endast handla om de församlingar som uppfyller villkoret. Återigen blir det viktigt att påminna om att syftet med denna text är att skapa en första och mer förenklad bild av läget som med tiden kan modifieras och förfinas.

FÖRSAMLINGAR MED HÖGST ANDEL GIFTA

Statistiken som främst kommer att användas i detta sammanhang består av uppgifter från SCB över Sveriges befolkning 2016 efter ålder, kön och civilstånd samt medlemskap i Svenska kyrkan. Eftersom syftet med denna text är att relatera dessa uppgifter till familjebildning och giftermål kommer redovisningen av statistiken inledningsvis att fokuseras på den ålder då de flesta bildar par och får barn, i detta fall åldern 30–39 år även om det är viktigt att poängtera att dessa förhållanden uppvisar stora skillnader mellan olika delar av landet. Den främsta anledningen till att välja detta åldersintervall är att det finns åldersstrukturella skillnader mellan församlingarna som i sig förklarar en del av variationen i fråga om hur stor andel av befolkningen som är gifta. En större andel äldre i en församling medför i regel också en större andel gifta av den vuxna befolkningen. Tabell 1 redovisar de 10 församlingar med högst andel gifta personer i åldrarna 30–39 år totalt samt för medlemmar och icke-medlemmar i Svenska kyrkan. Procentandelen finns inom parentes efter församlingsnamnet. Vissa av de församlingar som finns med bland de som har högst andel gifta beräknat på samtliga 30–39-åringar finns även med bland de ”topplistade” församlingarna där procentandelen är beräknad på enbart medlemmar respektive de som inte är medlemmar i Svenska kyrkan. I dessa fall finns deras ”totalplacering” inom parentes före församlingsnamnet. Exempelvis placerar sig Höllvikens församling på tredje plats totalt, likaså om beräkningen görs för medlemmar, men på första plats beräknat på icke-medlemmar.

TABELL 1. TIO FÖRSAMLINGAR MED DEN HÖGSTA ANDELEN GIFTA PERSONER 30–39 ÅR, TOTALT OCH EFTER MEDLEMSKAP I SVENSKA KYRKAN 2016.

	Samtliga	Medlemmar	Ej medlemmar
1	Bjärreds församling (63,2)	(1) Bjärreds församling (64)	(3) Höllvikens församling (63,1)
2	Älvsborgs församling (59,5)	(2) Älvsborgs församling (57,8)	(9) Linköpings Skäggetorps församling (62,9)
3	Höllvikens församling (59,4)	(3) Höllvikens församling (57,5)	(Ny) Önsta församling (62)
4	Fosie församling (55,8)	(Ny) Lomma församling (54)	(8) Burlövs församling (61,9)
5	Danmark-Funbo församling (55,6)	(Ny) Saltsjöbadens församling (53,9)	(2) Älvsborgs församling (61,9)
6	Valsta församling (55,4)	(Ny) Danderyds församling (53,3)	(1) Bjärreds församling (61,8)
7	Limhamns församling (55)	(10) Torslanda-Björlanda församling (53,3)	(Ny) Alvesta församling (61,7)
8	Burlövs församling (55)	(Ny) Råda församling (53,1)	(Ny) Laholms församling (61,7)
9	Linköpings Skäggetorps församling (55)	(Ny) Öckerö församling (52,6)	(Ny) Nässjö församling (61,4)
10	Torslanda-Björlanda församling (54,9)	(Ny) Onsala församling (52,1)	(Ny) Salems församling (61,2)

Syftet med tabellen är inte att ge en generell bild av förhållandet i Svenska kyrkans samtliga församlingar utan ska snarare ses som ett exempel på hur familjebildning och separationer kan variera mellan olika typer av församlingar. Det är i första hand skillnaderna i fråga om sammansättningen av församlingarna i de tre kolumnerna "samtliga", "medlemmar" och "ej medlemmar" i tabellerna 1, 2 och 3 som kan ge indikationer på intressanta variationer i materialet. Bjärreds församling inom Lomma kommun intar en särställning där 63 procent av befolkningen i åldrarna 30–39 år är gifta. Därefter kommer Älvsborgs församling i Göteborgs kommun och Höllvikens församling i Vellinge kommun. Dessa tre församlingar återfinns också bland församlingarna med högst andel gifta bland medlemmar och icke-medlemmar. Dessa tre kan därmed sägas utgöra en viss typ av församlingar där andelen gifta är relativt hög bland såväl medlemmar som icke-medlemmar.

Bland församlingarna med högst andel gifta totalt sett finns även Fosie församling i Malmö kommun och Valsta församling i Sigtuna kommun. Dessa församlingar förekommer dock varken bland de tio församlingar som har högst andel gifta medlemmar eller bland dem med högst andel gifta icke-medlemmar. Tillsammans med Linköpings Skäggetorps församling bildar dessa församlingar en grupp som i högre grad präglas av social utsatthet jämfört med många andra församlingar (jmf Bromander 2012). I Linköpings Skäggetorps församling är hela 63 procent gifta av icke-medlemmarna i åldern 30–39 år.

Bland församlingarna med hög andel gifta par sammantaget finns även en helt annan typ av församlingar än dessa mer ekonomiskt utsatta församlingarna. Limhamns församling i Malmö och Torslanda-Björlanda i Göteborgs kommun är båda exempel på församlingar med en befolkning med relativt höga inkomst- och sysselsättningsnivåer. Listan över församlingarna med de högsta andelarna gifta bland samtliga 30–39-åringar innehåller alltså en ganska heterogen uppsättning församlingar med i övrigt stora skillnader sinsemellan. När man studerar detta datamaterial nedbrutet på medlemmar i Svenska kyrkan och icke-medlemmar är det viktigt att komma ihåg att både kvinnor och, i ännu högre grad, personer med svensk bakgrund är överrepresenterade bland medlemmar i Svenska kyrkan i förhållande till befolkningen i sin helhet.

Om vi studerar kolumnen med de församlingar med de högsta andelarna gifta medlemmar i Svenska kyrkan så återfinner vi Torslanda-Björlanda tillsammans med de tre församlingar som hamnade i topp när andelen gifta beräknas på samtliga 30–39-åringar. Samtidigt har ett antal församlingar kommit till, bland annat grannförsamlingen Öckerö. I närheten av Öckerö ligger Råda församling och, lite längre söderut, Onsala församling som också finns med på listan. Bjärred och Lomma församling, båda inom Lomma kommun, finns också med på denna topplista över andelen gifta medlemmar. Till detta kommer Saltsjöbadens och Danderyds församlingar. Gemensamt för dessa församlingar är att de omfattar ekonomiskt starka geografiska områden. Om vi jämför kolumnen för samtliga med kolumnen för icke-medlemmar finner vi ytterligare skillnader i fråga om sammansättningen av församlingar. Höllvikens församling hamnar här i topp följt av Linköpings Skäggetorps församling. Även Burlövs, Älvsborgs och Bjärreds församling återfinns i denna kolumn. Nya församlingar bland de tio topplacerade som tillkommer när materialet bryts ner på icke-medlemmar är Önsta församling i Västerås kommun samt två gamla järnvägsknutar: Alvesta och Nässjö församling. Även Laholms församling och Salems församling är nya i detta sammanhang.

FÖRSAMLINGAR MED HÖGST ANDEL OGIFTA

På motsvarande sätt som tabell 1 beskriver de församlingar med högst andel gifta visar tabell 2 församlingarna med den högsta andelen ogifta i åldersintervallet 30–39 år.

TABELL 2. TIO FÖRSAMLINGAR MED DEN HÖGSTA ANDELEN OGIFTA PERSONER 30–39 ÅR, TOTALT OCH EFTER MEDLEMSKAP I SVENSKA KYRKAN 2016.

	Samtliga	Medlemmar	Ej medlemmar
1	Göteborgs Carl Johans församling (74,7)	(Ny) Örnsköldsviks församling (84,7)	(3) Högalids församling (71,4)
2	Göteborgs Johannebergs församling (74,4)	(8) Linköpings S:t Lars församling (81,3)	(2) Göteborgs Johannebergs församling (70)
3	Högalids församling (73,9)	(2) Göteborgs Johannebergs församling (79,8)	(1) Göteborgs Carl Johans församling (70)
4	Göteborgs S:t Pauli församling (73,6)	(Ny) Linköpings domkyrkoförsamling (79,1)	(7) Katarina församling (68,6)
5	Karlstads domkyrkoförsamling (71,9)	(1) Göteborgs Carl Johans församling (78,9)	(4) Göteborgs S:t Pauli församling (68)
6	Göteborgs Masthuggs församling (71,7)	(Ny) Malmö S:t Johannes församling (78,6)	(6) Göteborgs Masthuggs församling (67,6)
7	Katarina församling (71,7)	(4) Göteborgs S:t Pauli församling (78,3)	(Ny) Göteborgs Vasa församling (66,2)
8	Linköpings S:t Lars församling (71,5)	(Ny) Kortedala församling (78,2)	(10) Domkyrkoförsamlingen i Göteborg (65,7)
9	Östersunds församling (71)	(Ny) Arvika Östra församling (77,8)	(Ny) Göteborgs Oscar Fredriks församling (65,6)
10	Domkyrkoförsamlingen i Göteborg (70,9)	(Ny) Gävle Staffans församling (77,8)	(Ny) S:t Matteus församling (64,5)

Flertalet av församlingarna med de högsta andelarna ogifta, beräknat på samtliga invånare 30–39 år, är storstadsförsamlingar. Högst andel ogifta finns i Carl Johans församling i Göteborg som bland annat omfattar stadsdelen Majorna som utvecklats från att vara en klassisk arbetarklassstadsdel till en populär stadsdel mer präglad av en medelklassbefolkning. Detsamma kan sägas om Högalids och Katarina församlingar i Stockholm som båda finns med i kolumnen för samtliga 30–39-åringar. Ytterligare ett antal församlingar i Göteborg återfinns i samma kolumn: Johanneberg, S:t Pauli, Masthugg och domkyrkoförsamlingen. Vid sidan av dessa finns ett antal andra stadsförsamlingar som Karlstads domkyrkoförsamling, Linköpings S:t Lars och Östersunds församling. Det är viktigt att komma ihåg att statistiken i detta fall inte säger något om detta rör sig om samboende eller ensamboende samt huruvida personerna har barn eller inte.

Till skillnad från församlingarna i tabellen över andelen gifta personer (tabell 1) är församlingarna i tabell 2 i stor utsträckning desamma vid en jämförelse mellan kolumnerna "Samtliga" och "Ej medlemmar". Två församlingar från Göteborg tillkommer i kolumnen "Ej medlemmar": Vasa och Oscar Fredrik samt en från Stockholm: S:t Matteus i Stockholms innerstad.

Stockholmsförsamlingarna finns inte med bland församlingarna med högst andel ogifta medlemmar i Svenska kyrkan, däremot ett antal församlingar i Göteborg. Sannolikt har detta att göra med att det också är en högre andel av befolkningen i denna ålder som är medlemmar i Göteborg jämfört med i Stockholm. Ny församling i topp är Örnköldsviks församling där hela 85 procent av alla medlemmar i åldrarna 30–39 år är ogifta. Två församlingar i Linköping, S:t Lars och Domkyrkoförsamlingen, finns också med i denna tabell. Ny i tabellen är också Malmö S:t Johannes församling som bland annat omfattar stadsdelen Möllevången.

FÖRSAMLINGAR MED HÖGST ANDEL SKILDA

När nu gifta och ogifta redovisats är det dags för de fränskilda. Det är viktigt att i sammanhanget komma ihåg att dessa tidigare tillhört kategorin gifta och mycket väl kan komma att göra det igen. Det är också viktigt att komma ihåg att statistiken inte omfattar personer från före detta samboförhållanden utan endast personer som tidigare varit gifta.

TABELL 3. TIO FÖRSAMLINGAR MED DEN HÖGSTA ANDELEN FRÄNSKILDA PERSONER 30–39 ÅR, TOTALT OCH EFTER MEDLEMSKAP I SVENSKA KYRKAN 2016.

	Samtliga	Medlemmar	Ej medlemmar
1	Bergsjöns församling (16,8)	(1) Bergsjöns församling (8,9)	(3) Kortedala församling (18,4)
2	Lextorps församling (15,4)	(2) Lextorps församling (8,2)	(1) Bergsjöns församling (17,8)
3	Kortedala församling (15,3)	(Ny) Trelleborgs församling (7,9)	(2) Lextorps församling (17,1)
4	Angereds församling (14)	(Ny) Gävle Maria församling (7,9)	(7) Mikael's församling (16)
5	Spånga-Kista församling (13,3)	(Ny) Klippans församling (7,8)	(4) Angereds församling (15,3)
6	Filborna församling (12,8)	(6) Filborna församling (7,7)	(5) Spånga-Kista församling (14,6)
7	Mikael's församling (12,4)	(Ny) Landskrona församling (7,5)	(6) Filborna församling (14,4)
8	Skärholmens församling (12,3)	(Ny) Sura-Ramnäs församling (7,4)	(Ny) Västerås Lundby församling (14)
9	Fosie församling (12,1)	(9) Fosie församling (6,9)	(Ny) Skärholmens församling (13,7)
10	Linköpings Skäggetorps församling (11,9)	(Ny) Husby-Ärlinghundra församling (6,9)	(Ny) Hässelby församling (13,5)

Flera församlingar i tabellen kan kopplas till socioekonomiskt utsatta områden, exempelvis Bergsjön. Församlingen präglas av låg andel medlemmar och en befolkning där majoriteten har utländsk bakgrund. Samtidigt är de som väl är medlemmar i Svenska kyrkan också fränskilda i högre grad än i någon annan församling.

Även Lextorps församling i Trollhättans kommun präglas av en låg andel medlemmar samtidigt som en hög andel av dessa är fränskilda. Gävle Maria församling och Klippans församling hamnar högt bland medlemmar men här finns inte samma mönster med låg andel medlemmar. Två kustförsamlingar återfinns här och det är Trelleborgs församling och Landskrona församling. Sura-Ramnäs församling som omfattar Surahammars kommun har tillkommit tillsammans med Husby-Ärlinghundra församling i Sigtuna kommun som omfattar delar av Märsta. Sammansättningen av församlingarna med de högsta andelarna skilda bland icke-medlemmar tydliggör också sambandet med socio-ekonomiskt utsatta områden. Förutom de församlingar som redan återfinns i tabellens kolumn för samtliga 30–39-åringar har nu Västerås Lundby i Västerås, Skärholmen och Hässelby i Stockholm tillkommit.

AVSLUTANDE DISKUSSION

Denna text har endast rört sig på ett övergripande plan i fråga om de förhållanden som beskrivs med stöd av statistiken över medlemskap och civilstånd. Ett antal insikter kan ändå formuleras som behöver studeras mer ingående. Att beskrivningen endast bygger på församlingar med över 10 000 invånare är något som måste beaktas och huruvida detta gäller för hela Svenska kyrkan får bli en framtida fråga. De församlingar som präglas av en hög andel gifta i åldrarna 30–39 utgör en sammansatt grupp. Dels förekommer församlingar som präglas av en ganska hög socioekonomisk standard, dels de som präglas av en låg sådan. När datamaterialet delas upp efter medlemskap i Svenska kyrkan visar det sig dock att de socioekonomiskt starka församlingarna finns bland dem med höga andelar gifta *medlemmar* medan de socioekonomiskt svagare församlingarna finns bland dem med höga andelar gifta *icke-medlemmar*.

De församlingar som har höga andelar ogifta invånare utgörs av en mer homogen grupp stadsförsamlingar, oavsett om man delar upp materialet efter medlemskap eller inte. Men dessa stadsförsamlingars invånare är också i högre grad personer som lever i samboförhållanden eller i singelhushåll. Exakt hur denna bild ser ut måste också bli en fråga för framtida studier. Församlingar med höga andelar fränskilda kan kopplas till socialt utsatta områden. Detta gäller oavsett om det handlar om medlemmar i Svenska kyrkan eller icke-medlemmar.

Tillsammans visar dessa exempel på de olika kontexter som Svenska kyrkans församlingar har att verka inom. På sina håll handlar det om resursstarka individer som gifter sig efter att ha skaffat sig en högre utbildning. Förutsättningarna för att detta äktenskap ska hålla har statistiskt sett bättre utsikter än ett par som

gifter sig tidigt i livet i ett socioekonomiskt utsatt område. Att förstå dessa lokala kontexter är centralt för både kommunikationen kring de kyrkliga handlingarna och förståelsen av dessa. Inte så att dopet eller vigseln i sig får en annan innebörd, men de olika miljöer som människor lever i har uppenbarligen betydelse i detta sammanhang.

De uppgifter som presenterats i denna text kommer i framtiden återfinnas i Svenska kyrkans statistikdatabas och församlingsrapporten (läs mer på <http://internwww.svenskakyrkan.se/statistik/>). Där kommer varje församling att kunna följa utvecklingen lokalt och också använda uppgifterna kring medlemskap och civilstånd i sitt eget utvecklingsarbete.

REFERENSER

- Bromander, Jonas (2012). *En tid fylld av mening*.
Eurostat/SCB, *Allt vanligare att gifta sig i Sverige* (http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriages_and_births_in_Sweden/sv).
SCB Statistikdatabasen (<http://www.statistikdatabasen.scb.se>).
SCB (2012), *Sambo, barn, gift, isär?*
SCB (2014), *Generationer genom livet – en demografisk beskrivning av födda under 1900-talet*.
SCB (2014:2), *Olika familjer lever på olika sätt*.
SCB (2015), *Bo nära eller långt bort?*
SCB (2016), *Enbarnsmammor i olika generationer*.
Sjölin, Ingegerd (2002), *Av födsel och ohejdad vana. De odöpta och kyrkotillhöriga barnen*. I Dahlgren C, Hamberg E. M, Pettersson T (red), *Religion och sociologi – Ett fruktbart möte*, festskrift till Göran Gustafsson, Teologiska institutionen, Lund.

Kapitel 5

Svenska kyrkans familjerådgivning

En del av folkhälsoarbetet i Sverige

Jan Sjögerud

INLEDNING

Tillsammans med den kommunala familjerådgivningen utgör Svenska kyrkans familjerådgivning en del av folkhälsoarbetet i Sverige. Svenska kyrkans familjerådgivnings besöktes av drygt 6 000 individer under 2016. Samtidigt berördes cirka 3 500 barn (0–18 år) genom det stöd som deras föräldrar fick via Svenska kyrkans rådgivningsverksamhet. Motsvarande besök hos den kommunala familjerådgivningen var 63 000 individer. Reparationsarbetet som oftast sker i parrelationen är fortfarande den vanligaste anledningen till att individer sökte hjälp hos den kommunala familjerådgivningen (47 procent av alla ärenden som avslutades under 2015). Cirka 45 000 barn berördes av ärenden som påbörjades under 2015.¹

I Svenska kyrkans församlingar förrättades cirka 17 800 vigslar år 2016 av de 53 817 vigslar som ingicks i Sverige. Samtidigt var antalet skilsmässor 24 258 i Sverige under 2016.²

Vigselakten som kyrklig handling får en djupare innebörd genom att kyrkan också ger stöd om det blir svårigheter i en relation. På detta sätt visar kyrkan sitt engagemang och förmedlar hopp till medmänniskorna. Det blir således naturligt att finnas till hands som stöd även i familjerelaterade problem och livsfrågor och visa församlingens omsorg om de par som vigs.

¹ Socialstyrelsen, Statistik om familjerådgivning.

² Statistiska centralbyrån, Statistikdatabasen, Antal giftermål och skilsmässor efter region, år 2000–2016.

BAKGRUND

Historiskt sett började Svenska kyrkan och diakoniinstitutionerna ägna sig åt omsorg för människor i utsatta situationer redan i mitten av 1800-talet. Denna långa tradition av närvaro i familjens livscykel i form av bland annat de kyrkliga handlingarna dop, vigsel, konfirmation och begravning gör att Svenska kyrkan finns med i olika skeden av människors liv. Betydande delar av kyrkans övriga verksamhet riktar sig också till barn i olika avseenden, direkt eller indirekt. Genom det stöd i sitt föräldraskap som många vuxna får genom kyrkans familjerådgivning berörs också många barn av verksamheten.

SCB började registrera skilsmässor redan år 1831. Antalet skilsmässor ökade därefter i relativt långsam takt fram till 1940-talet. Därefter ökade antalet i betydligt snabbare takt, mellan 1960 och 1980 mer än fördubblades det årliga antalet skilsmässor från knappt 9 000 till närmare 20 000. Sedan dess har ökningen avstannat med ett årligt antal skilsmässor som legat kvar på ungefär samma nivå på omkring 20 000.³ Vidare visar SCB:s statistik att de flesta skilsmässorna sker redan tre till fyra år efter giftermålet. Den genomsnittliga tiden innan skilsmässa var dock tolv år bland de par som separerade under år 2008. Under senare delen av 1960-talet ökade samboende mycket snabbt som samlevnadsform. Denna utveckling visade sig inte minst i kraftigt sjunkande giftermålstal. Det är viktigt att komma ihåg att de senaste decenniernas utveckling med avstannande ökning av skilsmässor inte omfattar de många separationerna bland samboförhållandena. Det är betydligt vanligare med separationer i barnfamiljer där föräldrarna är samboende jämfört med familjer där föräldrarna är gifta. Totalt separerar föräldrar till omkring 50 000 barn varje år och det är nästan dubbelt så vanligt att barn till samboföräldrar är med om en separation jämfört med barn med gifta föräldrar.⁴

Redan på 1920-talet lagstiftades det om så kallad familjemedling i samband med skilsmässa. I praktiken innebar det att de som skulle skiljas fick samtala med en präst innan hemskillnad för skilsmässa beviljades. Men det var först under 1930- och 1950-talen som familjerådgivningsformen etablerades. Det var särskilt präster, läkare och socialarbetare som tog initiativ till ett antal rådgivningsbyråer som började etableras under denna tidsperiod.

För Svenska kyrkans del var domkyrkokomminister Stig Hellsten i Uppsala tidigt ute i detta arbete. Han blev inspirerad av att många kyrkor världen över engagerade sig i arbetet kring människors relationer som tycktes stå över medling och själavård. Hans vision

³ Statistiska centralbyrån 2013, Äktenskapet varar i snitt i 25 år.

⁴ Statistiska centralbyrån 2013, 50 000 barn är med om en separation varje år.

för Svenska kyrkan var att Svenska kyrkan skulle bidra till att hjälpa människor att få det bättre i sina familjerelationer. Utifrån det engagemanget fick han med sig domkyrkoförsamlingen i Uppsala där den första kyrkliga familjerådgivningen etablerades 1954. Långt senare, år 1995, blev det obligatoriskt för alla kommuner att erbjuda familjerådgivning till sina invånare. Fram till dess fanns Svenska kyrkans familjerådgivning med som ett komplement på många orter över hela landet. De flesta hade startats genom att en eller flera församlingar gick ihop och öppnade en familjerådgivningsbyrå tillsammans.

Under de senaste tjugo åren har ett nytt samhällskontrakt vuxit fram där exempelvis medlemsorganisationer som Svenska kyrkan bedriver olika typer av verksamhet som i viss utsträckning kompletterar det välfärdsarbete som den offentliga sektorn ansvarar för. Svenska kyrkans familjerådgivning är bara ett exempel på detta.

BYRÅER FINNS I HELA LANDET

Svenska kyrkan organiserar närmare sextio familjerådgivningsbyråer på närmare trettio orter i Sverige. På några platser är det en stor församling som driver en familjerådgivningsbyrå, men i de allra flesta fall är det flera församlingar som gemensamt äger och driver en byrå tillsammans. Enligt riktlinjerna för Svenska kyrkans familjerådgivning ligger ansvaret för verksamheten på kyrkorådet samtidigt som det ingår i kyrkoherdens ledningsansvar. På några platser i Sverige är även diakonala stiftelser såsom S:t Lukasstiftelsen, Stadsmissionen och Vårsta diakonigård huvudmän för familjerådgivning. I dessa fall bidrar församlingar och stift ekonomiskt till verksamheten enligt avtal. Familjerådgivningsbyråernas viktigaste uppgift är att bedriva samtalsbehandling och relationellt reparationsarbete för familjer, par och enskilda med huvudfokus på de nära relationerna.

TYSTNADSPLIKTEN

Familjerådgivarnas arbete regleras i svensk lagstiftning och i bestämmelser i kyrkoordningen. I kyrkoordningen regleras exempelvis tystnadsplikten: ”I kyrkans familjerådgivning gäller förbud mot att röja uppgifter som en enskild har lämnat i förtroende eller som har inhämtats i samband med rådgivningen. Av socialtjänstlagen (2001:453) framgår att förbud mot att röja uppgifter också gäller i familjerådgivning enligt den lagen”.⁵ Det finns dock ett antal undantag från detta förbud. Det hindrar exempelvis inte att uppgifter lämnas för en anmälan till socialnämnden i de fall där

5 Kyrkoordningen 54 kap. 4 e §

man fått kännedom om sexuellt utnyttjande eller misshandel av barn.⁶ Utöver detta föreligger anmälningsskyldighet till ”den som i kyrkans verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd, är skyldig att genast anmäla detta till socialnämnden.”⁷ Anmälningsskyldigheten gäller dock inte i fråga om uppgifter som biskop eller präst har tagit del av under bikt och enskild själavård.⁸

TJÄNST SOM FAMILJERÅDGIVARE

En samordningsfunktion har inrättats på den nationella nivån med syfte att ge de lokala familjerådgivningsbyråerna stöd i utvecklings- och organisationsfrågor. Dessutom finns Svenska kyrkans familjerådgivares yrkesförening (KYFA) som är en ideell förening vars syfte är att fungera som ett nätverk för familjerådgivare inom Svenska kyrkan. KYFA stödjer verksamheten bland annat genom att kvalitetssäkra utbildning och auktorisera medlemmarna i samarbete med samordningsfunktionen på den nationella nivån.

För att kunna arbeta som familjerådgivare i Svenska kyrkan krävs att vederbörande har relevant grundutbildning såsom socionom, psykolog, präst eller likvärdig akademisk examen. Om man ska söka en tjänst som terapeut i Svenska kyrkans familjerådgivning krävs dessutom grundläggande psykoterapiutbildning, om minst 45 högskolepoäng (om man inte har det i sin grundutbildning). Utöver grundutbildningen fordras dessutom 50 timmar egenterapi. De som får en tjänst som familjerådgivare ska erbjudas 60 timmar introduktionshandledning (endast 20 timmar om man redan är auktoriserad familjerådgivare inom kommunen). Den ansvariga församlingen eller pastoratet förväntas erbjuda rådgivningsbyråns medarbetare handledning. I samverkan med yrkesföreningen KYFA erbjuder även samordnaren på den nationella nivån kontinuerlig kompetensutveckling såsom årliga auktorisationsgrundande befattningsutbildningar samt fortbildnings- och familjerådgivardagar. En familjerådgivare kan efter att ha genomfört den auktorisationsgrundande befattningsutbildningen och tagit del av introduktionshandledning samt 140 timmars handledning inom Svenska kyrkans familjerådgivning ansöka om att bli auktoriserad familjerådgivare.⁹

6 Kyrkoordningen 54 kap. 15 a §

7 Kyrkoordningen 54 kap. 13 a §

8 Ibid

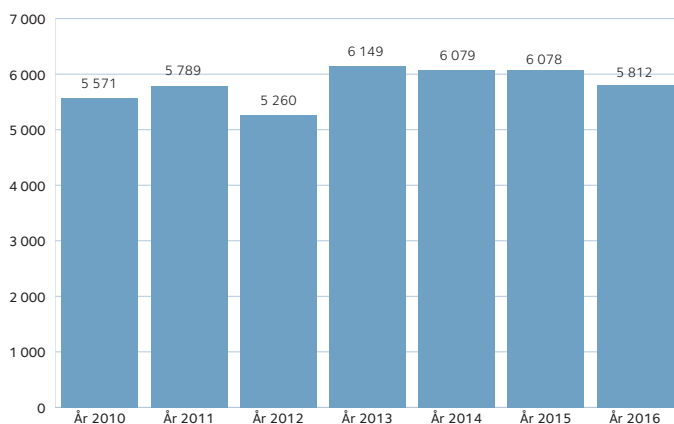
9 Riktlinjer för Svenska kyrkans familjerådgivning

VERKSAMHETENS UTVECKLING I SIFFROR 2010–2016

Den nationella nivån i Svenska kyrkan har tillsammans med Svenska kyrkans familjerådgivares yrkesförening (KYFA) haft en ambition att följa utvecklingen av antalet samtal och besök på familjerådgivningsbyråerna. Familjerådgivningsbyråerna i Svenska kyrkan har därför samlat in statistik över verksamheten under ett antal år. Statistiken har sedan redovisats till respektive församling samt till den nationella nivån. Det är vanligtvis föreståndarna för de cirka 30 rådgivningsbyråerna som sammanställer och skickar in underlagen till denna statistik. Föreståndarna har dessförinnan samlat in statistiken från sina familjerådgivare. Det finns ett antal osäkerhetsfaktorer i denna statistikhantering. Det vanligaste är att någon familjerådgivare inte har skickat in sin statistik för året. En annan är att en familjerådgivare slutar under året så att det blir ett uppehåll i statistikinsamlingen tills en ersättare finns på plats. En tredje är att en byrå läggs ner eller att en ny startas. Under de senaste åren har den nationella samordnaren och KYFA vidtagit åtgärder för att minska osäkerhetsfaktorerna vid insamlingen av det årliga statistikunderlaget.

Under de senaste sex åren har den årliga statistiken publicerats på Svenska kyrkans intranät. Antalet individer som har kommit på personligt besök till familjerådgivningsbyråerna är ganska konstant under perioden, se diagram 1.

DIAGRAM 1. ANTAL INDIVIDER SOM VARIT PÅ PERSONLIGT BESÖK HOS FAMILJERÅDGIVNINGEN 2010–2016

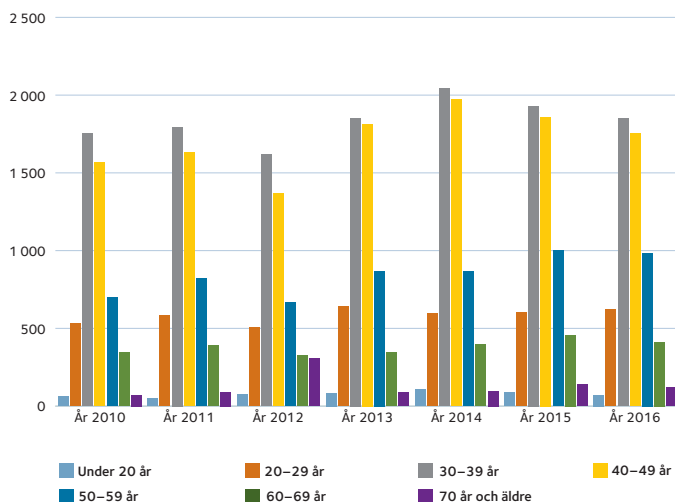

I de flesta fall är det pastorat och församlingar som är huvudman för Svenska kyrkans familjerådgivningsbyråer. Utvecklingen av antalet besök påverkas sannolikt av att antalet byråer varierar från år till år. Av de i dagsläget 28 byråerna har cirka 23 byråer funnits

med samma antal tjänster under de senaste tio åren. Under perioden har några byråer startats och några andra lagts ner beroende på de lokala församlingarnas beslut. Variationen i antalet byråer över tid gör det svårt att avläsa några specifika trender i fråga om det totala antalet besök. Under de senaste fyra åren har antalet legat ganska stabilt omkring 6 000. Det relativt låga antalet besök under år 2012 har sannolikt samband med att en familjerådgivare på en större byrå inte redovisade sin statistik detta år.

De senaste årens statistik har visat att det är särskilt åldersgrupperna 30–49 år (se diagram 2) som söker professionell relationell hjälp hos Svenska kyrkans familjerådgivning. De stod för drygt 60 procent av alla besök under år 2016. Den ålderskategori som ökat mest i absoluta tal under perioden 2010–2016 är dock 50–59-åringarna, från 698 besök 2010 till 984 år 2016. Antalet besök av personer i 50-årsåldern har därmed ökat lika mycket som besöken av personer i 30- och 40-årsåldern har gjort sammanlagt under samma period. I procent räknat har dock besöken av personer över 70 år ökat mest, nästan med 70 procent sedan 2010, dock från relativt låga nivåer i absoluta tal. Totalt sett svarar personer som är 50 år eller äldre för en större andel av samtliga besök år 2016 (26 procent) jämfört med år 2010 (drygt 22 procent).

DIAGRAM 2. ANTAL INDIVIDER FÖRDELAT PÅ ÅLDERSGRUPPER 2010–2016*

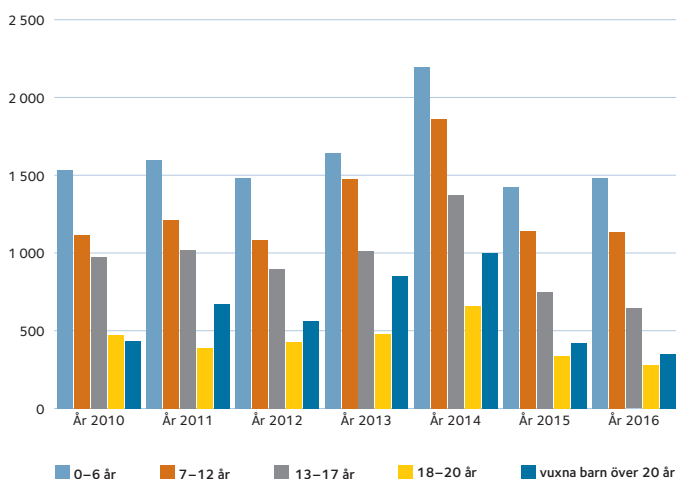

* För åren 2010–2013 stämmer det sammanlagda antalet individer i detta diagram inte överens med antalet individer som redovisas i diagram 1 under motsvarande år. Detta beror på ovan beskrivna problem med insamlingen av dataunderlagen som förekom under de tidigare åren.

Att åldersgruppen 30–49-åringar ändå står för större delen av besöken på Svenska kyrkans familjerådgivning beror på att man i denna ålder vanligtvis är mitt inne i familjebildning och yrkeskarriärer. Utredningar visar att just denna grupp är särskilt sårbar för slitningar i sina nära relationer.

Diagram 3 visar att Svenska kyrkan framför allt möter föräldrar till mindre barn i ålder upp till 13 år, men också många tonårsföräldrar. Antalet barn som har berörts av familjerådgivningen har legat ganska konstant under flera år, med en särskild topp 2014. Med undantag för just detta år har ändå antalet barn som berörts av rådgivningen legat något lägre under de två senaste åren jämfört med tidigare. Det är i första hand antalet barn i tonåren, det vill säga 13–20 år, som minskat.

DIAGRAM 3. ANTAL BARN SOM ÄR BERÖRDA AV SVENSKA KYRKANS FAMILJERÅDGIVNING 2010–2016

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Domkyrkokomminister Stig Hellstens vision för över 60 år sedan att Svenska kyrkan skulle kunna bidra till att hjälpa människor att få det bättre i sina familjerelationer har förverkligats på många håll i Svenska kyrkans församlingar och pastorat. Siffrorna som har presenterats visar dock inte på någon ökning av samtalen hos Svenska kyrkans familjerådgivning under perioden 2010–2016. Detta kan delvis bero på att verksamheten påverkas av de prioriteringar som görs i församlingarnas och pastoratens verksamhet och budget. I vissa församlingar och pastorat innebär dessa prioriteringar att familjerådgivningsverksamhet avslutas, medan det i

andra fall innebär att verksamheten får fortsatt stöd eller att en ny rådgivningsverksamhet startas upp.

En ofta återkommande fråga är den om varför Svenska kyrkan överhuvudtaget ska syssla med familjerådgivning, när kommunerna har en lagstadgad skyldighet att kunna erbjuda invånarna familjerådgivning. Ett svar på denna fråga är att Svenska kyrkan finns med i alla livets skeden, exempelvis i samband med dop, vigsel och begravning. Därför är det självklart för Svenska kyrkan att erbjuda diakonal hjälp genom familjerådgivningen när det blir problem i de nära relationerna.

Tillsammans med andra verksamheter såsom öppna förskolan möter familjerådgivningen unga barnfamiljer mitt i livet. Varje år är det cirka 6 000 vuxna och cirka 3 500 barn och unga som får hjälp i sina nära relationer genom Svenska kyrkans familjerådgivning. En siffra kan ibland bli instrumentell och säger inte allt om en verksamhet. Den visar exempelvis inte glädjen och lättnaden när ett par som har haft konflikter i många år lyckas tala med varandra efter ett besök hos en familjerådgivning. Eller när ett barn som har levt i en konfliktfylld hemmiljö får möta föräldrar som återigen kan tala med varandra. Det viktiga terapeutiska samtalet utförs av välutbildade terapeuter. De bidrar till att människor får en möjlighet till att hantera svåra situationer i deras nära relationer.

Svenska kyrkans familjerådgivning är en viktig del av folkhälsoarbetet i Sverige

REFERENSER

- Riktlinjer för Svenska kyrkans familjerådgivning 2014, Ineko, Stockholm.
- Socialstyrelsen, Statistik om familjerådgivning, <http://www.socialstyrelsen.se/statistik/statistikefteramne/familjeradgivning>.
- Statistiska centralbyrån 2013, 50 000 barn är med om en separation varje år, https://www.scb.se/sv/_/Hitta-statistik/Artiklar/50-000-barn-ar-med-om-en-separation-varje-ar/
- Statistiska centralbyrån 2013, Äktenskapet varar i snitt i 25 år, https://www.scb.se/sv/_/Hitta-statistik/Artiklar/Aktenskapen-varar-i-snitt-25-ar/
- Statistiska centralbyrån, Statistikdatabasen, Antal giftermål och skilsmässor efter region, år 2000-2016. http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BE_BE0101_BE0101L/GiftSkilsmassa/table/tableViewLayout1/?rxid=f45f90b6-7345-4877-ba25-9b43e6c6e299

Kapitel 6

Utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi 2016

Dorte Westin och Jan Östlund

Årets resultat för Svenska kyrkan 2016 uppgick till 1,1 miljarder kronor, vilket var 157 miljoner kronor lägre jämfört med 2015. Församlingarnas årsresultat sjönk med 402 miljoner kronor, medan ett högre resultat från kapitalförvaltningen bidrog till att den nationella nivån årsresultat steg med 242 miljoner kronor. En förhållandevis kraftig förstärkning av församlingarnas materiella tillgångar har i viss mån lånefinansierats, där lånen hos kreditinstitut under 2016 ökat mer än tidigare år.

FÖRSAMLINGAR OCH PASTORAT

INTÄKTER

Församlingarnas verksamhetsintäkter ökade med 1,3 procent (3,8 procent 2015) eller 251 miljoner kronor jämfört med 2015. Intäkterna består främst av kyrkoavgift och begravningsavgift.

Under 2016 skedde ingen ökning av församlingarnas intäkt från *kyrkoavgiften*¹, vilket är en följd av den uppbromsning av

¹ Kyrko- och begravningsavgift samlas in på samma sätt som en skatt och innehåller två delar, förskott och slutavräkning. 2016 års förskott baserades på 2014 års kommunalt beskattningsbara inkomster, som var färdiggranskade i november 2015. Det innebär att 2016 års kyrko- och begravningsavgift kan fastställas först när Skatteverket har granskat alla deklARATIONER för inkomstår 2016, det vill säga i november 2017. Samtidigt som Svenska kyrkan fick ett förskott för 2016 gjordes även en slutlig beräkning av 2014 års kyrkoavgift (som även den baserades på ett förskott, nämligen på 2013 års kommunalt beskattningsbara inkomst). Beloppet för slutavräkning avseende 2014 räknas därmed fram på grundval av skillnaden mellan medlemmarnas kommunalt beskattningsbara inkomster år 2014 och motsvarande inkomster år 2012.

sysselsättningsutvecklingen i samhället som rådde under 2014. Intäktsnivån 12,8 miljarder kronor motsvarade således 2015 års nivå. Avgiftsunderlagets (den kommunalt beskattningsbara förvärvsinkomsten för Svenska kyrkans medlemmar) ökningstakt 2014 var 1,0 procent, att jämföra med 2013 då ökningstakten uppgick till 1,8 procent. Summan *begravningsavgift som betalades ut* från Skatteverket till Svenska kyrkans begravningshuvudmän under 2016, 4,2 miljarder kronor, ökade med 1,8 procent jämfört med året innan. Begravningsverksamhetens underskott 2016 reglerades bokföringsmässigt mot intäkten från begravningsavgiften i resultaträkningen. Detta ledde till att *den redovisade begravningsavgiftsintäkten i resultaträkningen* ökade med 4,1 procent under 2016. Intäkten från kyrkoavgiften påverkas av minskat antal medlemmar, vilket däremot inte intäkten från begravningsavgiften gör. För landet som helhet steg den genomsnittliga kyrkoavgiftssatsen med 0,3 öre till avrundat 1,01 kronor per intjänad hundralapp (inklusive stiftsavgift).

Systemet med förskott och slutavräkning medför att förändringar i avgiftsunderlaget påverkar Svenska kyrkans ekonomi med två års eftersläpning. Det här året utgjorde slutavräkningen 317 miljoner kronor, vilket var 168 miljoner kronor mindre än 2015. En hög slutavräkning kan mot bakgrund av detta inte läggas till grund för långsiktiga åtaganden.

Utdelningen från prästlönetillgångar till församlingarna sjönk något under 2016 (2,5 procent). Som mest sjönk utdelningen till församlingarna i Växjö stift med närmare 20 miljoner kronor. Det råder stora skillnader i församlingarnas rätt till andel i prästlönetillgångarnas avkastning, där vissa församlingar till och med saknar rätt till sådan andel.

Erhållna gåvor och bidrag steg med 3,2 procent. Den största posten i detta intäktsslag utgörs av kyrkoantikvarisk ersättning, som Svenska kyrkan får från staten.² Driftbidrag från kommunerna till kyrkans förskola har under de senaste åren ökat markant.

Nettoomsättning ökade med 2,5 procent under 2016. Exempel på intäktsslag i nettoomsättningen är gravskötselintäkter, hyresintäkter och intäkter från näringsverksamhet.

2 Svenska kyrkan får varje år kyrkoantikvarisk ersättning från staten, som ska användas till antikvariska överkostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena (kyrkobyggnader, kyrkliga inventarier, kyrkotomter och begravningsplatser). Den statliga ersättningen uppgick till 460 miljoner kronor år 2016.

TABELL 1. INTÄKTER ENLIGT FÖRSAMLINGARNAS RESULTATRÄKNING

Miljarder kronor	2016	Förändr jämf fg år	
Kyrkoavgift	12,8	0,0	0 %
Begravningsavgift	4,4	0,2	4 %
Ekonomisk utjämning	-0,9	0,0	1 %
Utdelning prästlönetillgångar	0,3	0,0	-3 %
Erhållna bidrag	1,5	0,0	3 %
Nettoomsättning	1,4	0,0	3 %
Övriga verksamhetsintäkter	0,4	0,0	3 %
Summa intäkter	19,7	0,3	1 %

KOSTNADER

Kostnaderna i resultaträkningen ökade under 2016 med 514 miljoner kronor eller 2,7 procent (3,2 procent 2015). Kommunernas jämförelsevis höga kostnadsökningstakt om 7,4 procent förklaras troligen till stor del av deras arbete med asylsökande och flyktingar.

Personalkostnaden, som ökade med 3,2 procent, utgör närmare 60 procent av kostnaderna och är därmed den enskilt största kostnadsposten i resultaträkningen. Antalet anställda bland församlingarna uppgick 2016 till totalt 21 314, vilket var en marginell förändring i förhållande till 2015. Förändringen av genomsnittlig personalkostnad per anställd var 2,9 procent 2016, en något högre ökningstakt jämfört med året innan.

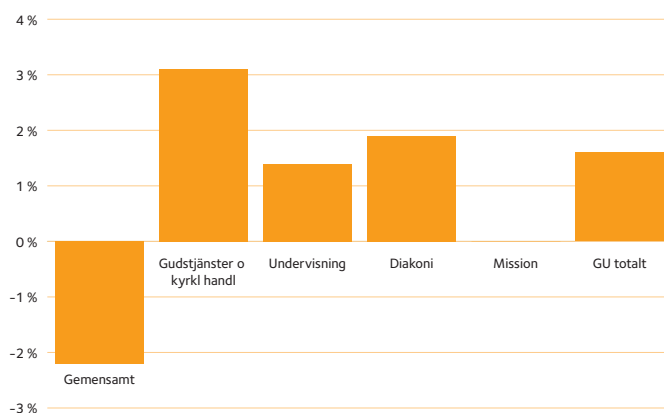
Församlingarnas driftskostnader redovisas efter en relativt ny redovisningsmodell som har den grundläggande uppgiften i fokus. För 2016 fördelar sig kostnaderna enligt denna modell enligt tabellen nedan.

TABELL 2. KOSTNADER ENLIGT FÖRSAMLINGARNAS DRIFTSREDOVISNING

Miljarder kronor	2016	Förändr	Föreg år	Andel
Grundläggande uppgiften	6,9	0,1	2 %	44 %
Övrig kyrklig verksamhet	1,6	0,1	5 %	10 %
Ledning och styrning	0,8	0,0	3 %	5 %
Stödjande verksamhet	6,4	0,1	2 %	41 %
S:a kyrklig verksamhet	15,6	0,3	2 %	100 %
Begravningsverksamhet	4,9	0,2	4 %	
Summa kostnader	20,5	0,5	2 %	

Den grundläggande uppgiften utgör det enskilt största området i församlingarnas driftsredovisning och innehåller kostnader som knyter an till församlingarnas uppgift att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Diagrammet nedan visar hur kostnaderna för dessa verksamheter *förändrades* under 2016.

DIAGRAM 1. FÖRÄNDRING AV KOSTNADER INOM DEN GRUNDLÄGGANDE UPPGIFTEN

Kostnadsökningen inom den grundläggande uppgiften var således som störst inom gudstjänstverksamheten. Gudstjänster och kyrkliga handlingar utgör även den största delverksamheten monetärt (2,6 miljarder kronor) inom den grundläggande uppgiften. Det var dock, som även kan ses i tabell 2 ovan, kostnaderna för övrig kyrklig verksamhet som expanderade mest inom den kyrkliga verksamheten under året (5,4 procent). Det beror framför allt på en kraftig ökning av kostnaderna för verksamhet som av Skatteverket definieras som skattepliktig rörelse. Som skattepliktig rörelse räknas exempelvis förskoleverksamhet, uthyrning av lokaler och försäljning av varor och tjänster. Stödjande verksamhet i driftsredovisningen omfattar stödfunktioner till den grundläggande uppgiften som exempelvis administration och fastighetsförvaltning. I tabell 2 syns att den stödjande verksamheten tar, med sina betydande kostnader för fastighetsförvaltning, nästan lika resurser i anspråk som den grundläggande uppgiften.

Eftersom driftsredovisningen innehåller interna poster i både intäkter och kostnader, överensstämmer inte summan intäkter och kostnader i driftsredovisningen med resultaträkningens intäkter och kostnader.

FINANSNETTOT

Finansnettot (det vill säga skillnaden mellan de finansiella intäkterna och kostnaderna) uppgick till 318 miljoner kronor, vilket var 130 miljoner kronor lägre jämfört med 2015. Det var framför allt ett betydligt lägre realisationsresultat som bidrog till att finansnettot sjönk 2016.

ÅRETS RESULTAT

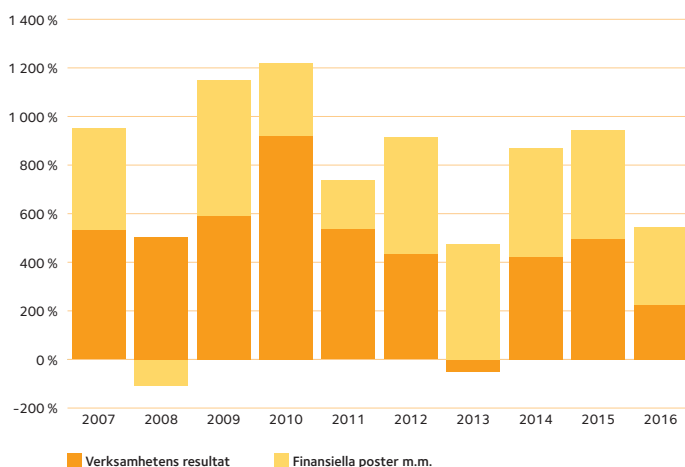
Årets resultat för församlingarna uppgick till 542 miljoner kronor, vilket innebär nästan en halvering av föregående års resultat. Verksamhetsresultatet sjönk betydligt mer än ovan redovisade finansnetto. Det beror på att kostnadernas ökningstakt under året var nästan oförändrad, medan takten på intäkternas ökning sjönk märkbart. Som tidigare nämnts var nivån på den största av intäktsposterna, kyrkoavgiften, oförändrad i förhållande till 2015.

TABELL 3. ÅRETS RESULTAT FÖRSAMLINGAR OCH PASTORAT

Miljarder kronor	2016	Jämf fg år
Verksamhetens intäkter	19,7	0,3
Verksamhetens kostnader	-19,5	-0,5
Justeringsposter	0,0	0,0
Verksamhetens resultat	0,2	-0,3
Finansnetto	0,3	-0,1
Årets resultat	0,5	-0,4

Aggregerat på stiftsnivå var det endast församlingar och pastorat i Lunds respektive Visby stift som uppvisade en förbättring av årets resultat jämfört med 2015. I Lunds stift mer än fördubblades de övriga verksamhetsintäkterna, vilket till stor del förklaras av att ett antal byggnader såldes av en församling och ett pastorat i stiftet under 2016. Bland de sålda byggnaderna återfinns en prästgård.

DIAGRAM 2. ÅRETS RESULTAT

KAPITAL

De totala tillgångarna hos församlingarna ökade med 934 miljoner kronor till 35,4 miljarder kronor. Det är framför allt investeringar i materiella anläggningstillgångar som byggnader och mark som står för denna ökning. Detta har fått till följd att församlingarnas skuldsättning steg förhållandevis kraftigt under 2016. Den långfristiga upplåningen ökade markant hos några församlingar i Stockholms stift.

TABELL 4. BALANSRÄKNING FÖRSAMLINGAR OCH PASTORAT

Miljarder kronor	2016	2015
Materiella anläggningstillgångar	17,1	16,3
Finansiella tillgångar	17,1	16,9
Övriga tillgångar	1,3	1,2
S:a tillgångar	35,4	34,5
Eget kapital	28,6	28,0
Ändamålsbest. medel o avsättningar	0,8	0,9
Korta o långa skulder	6,0	5,6
S:a eget kap o skulder	35,4	34,5

Det disponibla kapitalet låg oförändrat kvar på 14,2 miljarder kronor under 2016. Med disponibelt kapital avses här marknadsvärdet av finansiella tillgångar plus bokfört värde av andra omsättningstillgångar, minskat med samtliga skulder. Här bortses alltså från eventuella värden på fastigheterna. Ovan nämnda investeringar i materiella tillgångar utgör en viktig orsak till att det disponibla kapitalet totalt sett inte ökade under året. Församlingarnas disponibla kapital vid utgången av 2016 motsvarade drygt 14 månaders intäkt från kyrkoavgiften. Drygt 60 procent av enheterna hade ett disponibelt kapital som motsvarar över ett års intäkt från kyrkoavgiften. Församlingar som hade ett negativt disponibelt kapital var 41 stycken, några fler än året innan.

STIFTEN

Stiftens intäkter från kyrkoavgiften minskade under 2016 med 2,8 procent. För första gången sedan millennieskiftet ändrade ett stift nivån på kyrkoavgiftssatsen och i detta fall var det Stockholms stift som sänkte sin utdebitering med 0,5 öre. Försäljning av en fastighet i Gamla Stan i Stockholm var en viktig orsak till att stiftens verksamhetsintäkter totalt sett ändå ökade under 2016. Verksamhetskostnaderna ökade i ungefär samma omfattning som intäkterna och med ett obetydligt förändrat finansnetto blev årets resultat för stiftet i stort sett detsamma som året innan.

TABELL 5. ÅRETS RESULTAT FÖR STIFTEN

Miljoner kronor	2016	Förändring jämf fg år	
Intäkter	1 372	71	5 %
Kostnader	-1 358	-62	-5 %
Finansnetto m.m.	24	-6	-20 %
Årets resultat	38	3	9 %

Sammantaget har balansräkningarna förstärkts något, men skillnaden i finansiell styrka varierar mellan stiften. Till skillnad mot vad som ovan redovisats för församlingarna, har stiftens finansiella tillgångar utökats med ett belopp som nästan motsvarar årets resultat.

TABELL 6. BALANSRÄKNING FÖR STIFTEN

Miljoner kronor	2016	2015
Materiella anläggningstillgångar	203	190
Finansiella tillgångar	1 217	1 182
Övriga tillgångar	143	139
S:a tillgångar	1 563	1 511
Eget kapital	1 229	1 193
Ändamålsbest. medel o avsättningar	16	20
Korta o långa skulder	318	298
S:a eget kap o skulder	1 563	1 511

NATIONELL NIVÅ

Den nationella nivåns årsresultat påverkas i väsentlig utsträckning av avkastningen på det stora reservkapital som förvaltas på nationell nivå. Huvudkomponenterna i resultatet sammanfattas i följande tabell.

TABELL 7. NATIONELL NIVÅS RESULTATRÄKNING I SAMMANDRAG

Miljoner kronor	2016	2015	Jmf fg år
Allmän utjämningsavgift	902	893	9
Särskild utjämningsavgift	8	18	-10
Utjämnning på församlingsnivå	0	0	0
Stiftsbidrag	-178	-179	1
Finansiellt stöd till församlingar	-2	-4	2
Fastighetsfinansiering	-13	-15	2
Nationell finansiering av verksamhet	-826	-719	-107
Resultat före finansförvaltning	-109	-6	-103
Finansförvaltning	656	311	345
Nettoresultat	547	305	242

Allmän utjämningsavgift är den del av kyrkoavgiften som finansierar verksamhet på nationell nivå. Avgiften uppgår till 7 öre per 100 kronor i avgiftsunderlag och ökade något under 2016 jämfört med föregående år. Särskild utjämningsavgift avser överskjutande avgift till följd av hög utdelningsnivå från stiftens förvaltning av prästlönetillgångarna (skog, jord och fonder). Utjämning på församlingsnivå avser nettot av inkomst- och kostnadsutjämning mellan församlingarna.

Stiftsbidraget ligger på samma nivå som fjolåret. Stiftens intäkter från det inomkyrkliga utjämningsystemet består både av stiftsbidrag och del av prästlönetillgångarnas avkastning. Finansiellt stöd till stift och församlingar 2016 bestod av församlingsbidrag på sammanlagt två miljoner kronor riktade mot att öka anslutningen till den gemensamma IT-plattformen.

Fastighetsfinansiering avseende fastigheter i utlandet var lägre under 2016 än föregående år och kostnaderna ökade för finansiering av den nationella nivåns verksamhet i Sverige. Det senare bland annat till följd av ökade kostnader för kyrkomötets satsning på flyktingar och asylsökande samt för förberedelserna inför kyrkovallet 2017.

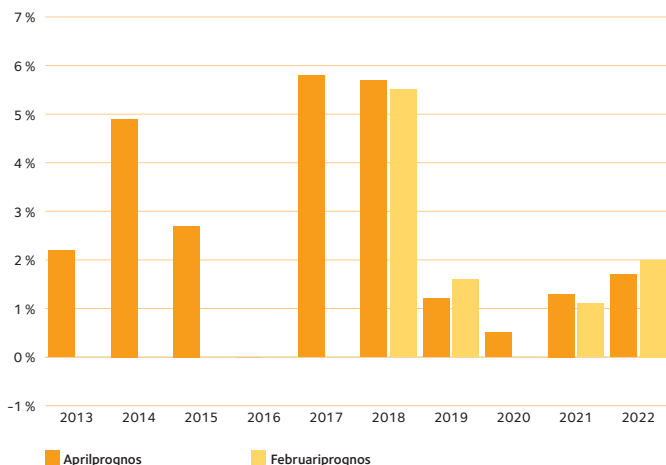
Det positiva resultatet av finansförvaltningen för 2016 uppgick till 656 miljoner kronor, vilket är 345 miljoner kronor högre jämfört med fjolåret.

DE KOMMANDE ÅREN

Till följd av uppbromsningen av sysselsättningsutvecklingen 2014, låg nivån på intäkten från kyrkoavgiften på en oförändrad nivå jämfört med 2015. Under innevarande år (2017) ökar intäkten med nästan sex procent. Detta beror dock inte enbart på den gynnsamma utvecklingen på arbetsmarknaden under 2015, utan även på att församlingar, pastorat och stift i relativt hög utsträckning höjde nivån på kyrkoavgiftssatserna inför 2017.

Den senaste prognosen över kyrkoavgiftsintäktens förändringstakt från april 2017, som bygger på Sveriges kommuner och landstings (SKL) skatteunderlagsprognos, ger oss följande bild (se diagram 3):

DIAGRAM 3. ÅRLIG FÖRÄNDRING AV KYRKOAVGIFTSINTÄKT
(INKL. SLUTAVRÄKNING)

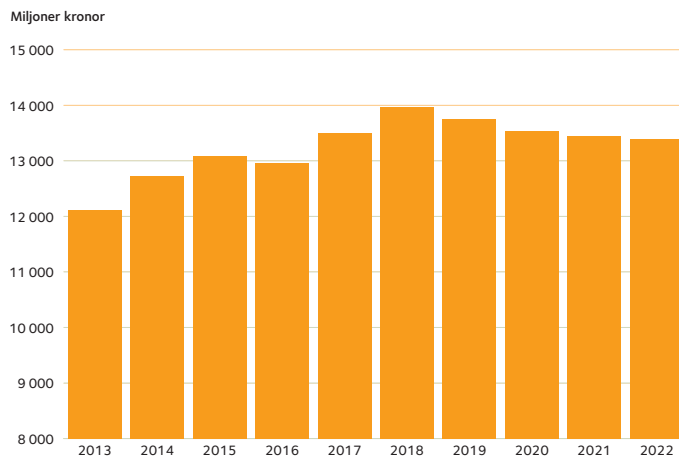
I diagrammet ser vi att prognosen pekar på en fortsatt hög tillväxttakt på intäkten under 2018.

Skatteunderlagstillväxten sker från och med 2017 i en långsammare takt, vilket beror på att ökningen av arbetade timmar upphör när konjunkturtoppen under 2017 passeras. Det gör att beloppet för slutavräkning på beskattningsår 2017 (2019 års intäkt) blir lägre jämfört med motsvarande belopp för 2016 (2018 års intäkt). Den lägre ökningstakten på intäkten under 2019 (förskottet) påverkas även av det stora antalet medlemsutträden som kunde noteras under 2016.

Nivån på kyrkoavgiftsintäkten påverkas således av medlemmarnas inkomster med två års eftersläpning, exempelvis ligger medlemmarnas inkomster år 2016 till grund för Svenska kyrkans intäkt från kyrkoavgiften år 2018.

Diagram 4 nedan visar de totala intäktsbeloppen för åren fram till 2021, där effekterna av den årliga förändringen av intäkten från kyrkoavgiften enligt diagram 3 är inräknade. Beloppen är angivna i reala termer, vilket innebär att beloppen är justerade för penningvärdets minskning.

DIAGRAM 4. KYRKOAVGIFTSINTÄKT
(FAST PRIS OMRÄKNAT TILL KPI:S PRISNIVÅ 2017)

Antalet medlemmar i Svenska kyrkan minskar för varje år. I dagsläget tappar Svenska kyrkan medlemmar främst på grund av utträden, men från mitten av 2020-talet väntas generationsväxlingen (skillnaden mellan antalet döpta och antalet avlidna medlemmar) bli den mest pådrivande faktorn för medlemsutvecklingen. Takten på medlemsminskningen väntas då också att öka.

Med ovan nämnda som bakgrund beslöt kyrkomötet, Svenska kyrkans högsta beslutande organ, under 2016 om vissa ändringar i kyrkoordningen gällande förvaltningen av Svenska kyrkans fastigheter, kyrkobyggnader och utjämnningssystem. Beslutet innebär bland annat att församlingarna ska upprätta och fastställa lokal-försörjningsplaner i syfte att underlätta prioriteringar gällande vilka byggnader som behövs i verksamheten. Det ska också bli möjligt för församlingar att, under vissa förutsättningar, överlämna kyrkobyggnader som inte används till trossamfundet (kyrkostyrelsen) för vidare förvaltning. Beträffande utjämnningssystemet införs bland annat ett nytt kyrkounderhållsbidrag, som stiftens ska använda till underhållsåtgärder på församlingarnas kyrkobyggnader. En annan nyhet i utjämnningssystemet avser andelen barn av befolkningen i församlingen, där församlingar med relativt hög andel barn får ett ekonomiskt tillskott. Kyrkomötets beslut i dessa frågor träder i kraft 2018.

Ekonomiska nyckeltal för församlingarna inom Svenska kyrkan som helhet och för enskilda församlingar finns på intranätet, start-sida: statistik.svenskakyrkan.se/statistiksidor/App/#/

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2017.

Nyckeln till Svenska kyrkan presenterar aktuella faktaunderlag och analyser för reflektion och beslut bland kyrkans frivilliga, förtroendevalda och anställda. Årets utgåva omfattar sex kapitel och har som vanligt ett ganska brett innehåll. Det inledande kapitlet skildrar arbetet med en dokumentärfilm och mötet med människor i flyktinglägret Kakuma i norra Kenya där Svenska kyrkan bidrar med långsiktigt humanitärt stöd. Därefter följer ett kapitel med en analys av rörligheten vad gäller medlemskap i Svenska kyrkan med ökande antal in- och utträden. I årets Nyckel presenteras också en undersökning av de första tre årens erfarenheter av att arbeta i ett församlingsråd. I det följande kapitlet ges en översiktlig bild av variationen i fråga om medlemskap och civilstånd bland olika typer av församlingar och pastorat. Svenska kyrkans familjerådgivningsverksamhet är temat för ytterligare ett kapitel med en sammanställning av verksamhetens omfattning och utveckling under de senaste åren. Avslutningsvis presenteras utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi under 2016.